

Ivan MAROVIĆ

JAMA U PODUMCIMA

JAMA IN PODUMCI

UDK:903.3 (497.5 Drniš)
Izvorni znanstveni članak
Prilježeno:15.1.1997.
Odobreno:6.10.1999.

Ivan Marović R,
21000 SPLIT
Starč vić va 24D

Lokalitet Jama, pećina u Podumcima, južno od Drniša, jedina je dosad poznata pećina u jadranskom zaleđu i priobalju u kojoj su se jedno duže vrijeme obavljala pokapanja u vidu inkamacije ili incineracije. Tijekom vremena što arheolozi što speleolozi ili ljubitelji zanimljivosti kraškog terena ili znatiželjnici obilazili su pećinu i sakupljali razne arheološke ostatke, koji su većim dijelom nestali, a manjim dospjeli u Arheološki muzej u Splitu, Arheološku zbirku Franjevačkog samostana u Sinju i u Muzej grada Šibenika. Koliko je poznato, jedino je neumorni prirodoslovac iz Splita prof. U. Girometta u pećini obavljao istraživanja kojih je on objavio rezultate (bilj.2).

Poznato je već odavna da naši kraški tereni počevši od Like pa do jadranske obale obiluju brojnim pećinama u kojima je registriran čovjekov boravak. Monumentalnost i veličina nekih od njih s bogatim ostacima stalaktita i stalagmita pobuđivale su interes lokalnog stanovništva koje je često na to upozoravalo razne namjernike na putovanjima ili obilascima naših krajeva. Tako je iz 18. st. ostao impresivan opis Gospodske (Milašev) pećine iznad vrela Cetine koji je dao A. Fortis¹. Doduše u Dalmatinskoj Zagori osim ove pećine ima još priličan

---

**Ovaj je prilog pročitao na Međunarodnom znanstvenom skupu PODRUČJE ŠIBENSKE ŽUPANIJE OD PRETPOVIJESTI DO SREDNJEG VIJEKA u organizaciji Hrvatskog arheološkog društva i Muzeja grada Šibenika, održanom u Šibeniku dne 19. i 20. listopada 1995. god.

¹ A. FORTIS, Viaggio in Dalmazia, Venecija 1774, sv. II, str. 62 i d.; ILOVRIĆ, Bilješke o "Putu po Dalmaciji opata A. Fortisa", prijevod M. Kombola, Zagreb 1948, str. 12 i d. - U navedenoj sam pećini 1958. god. izvršio jedno manje sondiranje pa su kao rezultat toga rada nastali niže citirani prilozi objavljeni u Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku (=VAHD), sv. LXXII-LXXIII, Split 1979. god.

broj pećina poznat speleolozima i arheolozima. Između njih navodim veoma prostranu i možda najspektakularniju, odavna pristupačnu Vranjaču, u selu Kotlenice na podnožju sjeverne strane planine Mosor, udaljenu oko 8 km od Dugopolja (sjeveroistočno od Splita cca 25 km) koja je davno bila opremljena i električnom rasvjetom u turističke svrhe².

U zadnje su vrijeme još bliže Splitu registrirani ostaci čovjekova boravka u pećinama, o čemu svjedoči neolitička keramika u pećini, zvanj Krčine, u zaselku Mihovilovići u Klisu; zatim oni iznad sela Kučine (ist. od Splita 12 km), u pećini Kapina na zapadnim padinama Mosora³. Isto tako na zapadnom obronku Mosora, u selu Klis-Kosa, u Đukinoj jami nađeni su neolitički ostaci što proširuje broj neolitičkih lokaliteta koji nam još bolje osvjetljavaju doba neolitika na prostoru oko rijeke Jadr, zatim i samog Solina⁴.

Nešto dalje, sjeverno od Sinja, u blizini gradine Čulak, u Suvom Ruminu, na dominantnom položaju prema rijeci Cetini nalazi se pećina Tamnica s ranoneolitičkom keramikom (impresso).⁵

Navedene pećine imale su takav geografski smještaj da je u njima bilo moguće boraviti, ali u njima nisu registrirana mjesta gdje bi se pokapali pokojnici kao što je slučaj s ovom pećinom o kojoj će biti govora u daljnjem tekstu.

Intenzivna istraživačka djelatnost u pećinama u većem obimu isto je tako obavljana i na otocima, gdje je prvo sistematsko istraživanje počeo G. Novak u Grapčevj špilji⁶, zatim u Markovj⁷, a V. Mirosavljević u Pokriveniku⁸ o čemu postoji brojna literatura.

---

i to: M.MALEZ, Gospodska pećina - novi lokalitet paleolitika u Dalmaciji, str. 5 i d.; I. MAROVIĆ, Rezultati arheološkog sondiranja u Gospodskoj pećini kod vrela Cetine, str. 13 i d.; A. CVITANIĆ, Osteološki nalazi iz Gospodske pećine kod izvora rijeke Cetine, str. 51 i d.

² U. GIROMETTA, Špiljski nalazi u srednjoj Dalmaciji, p.o. iz Hrvatskog planinara, br. 10 i 11, Zagreb 1935, str. 10. i d. - U članku se iznose rezultati istraživanja: nalazi postdiluvijalne faune i neolitičke keramike, ali prema opisu moglo je biti i one kasnijeg datuma. Nije mi poznato gdje bi se sada nalazili tamo otkopani arheološki ostaci. U istom prilogu su prikazane i ostale pećine koje su registrirane u okolici Splita kako na kopnu tako i na otoku Hvaru uz nešto dalju u Podumcima.

³ M. ZEKAN, Novi arheološki nalazi u pećinama srednje Dalmacije, VAHD, sv. LXX-LXXI /1968-1969, Split 1977., str. 137 i d.

⁴ M. KATIĆ, Neolitički nalazi u Đukinoj jami u Klis-Kosi, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva (= OBAVIJESTI), sv. XXIII/91, br. 2, str. 31. - O intenzivnom radu na istraživanju špilja može još posvjedočiti u istom svesku i prilog S. FORENBAHER, Arheološko rekognosciranje pećina u 1990. godini, str. 35 i d.

⁵ M. ZEKAN, o. c. str. 144.

⁶ G. NOVAK, Prehistorijski Hvar, Zagreb 1955.

⁷ G. NOVAK, Markova spilja na otoku Hvaru, Arheološki radovi i rasprave (= ARR), sv. I, Zagreb 1959.; II/1962; IV-V/67; VI/68; VII/74; VIII-IX/82.

⁸ V. MIROSAVLJEVIĆ, Nalaz heladske kulture u špilji Pokrivenik na Hvaru, VAHD, Split 1951, sv. LIII/123 i d.

Navedenim istraživanjima hvarskih pećina svakako treba pribrojiti, u posljednje vrijeme, i jedno ekipno u Badnju, kod uvale Veli Pokrivenik, obavljeno u lipnju 1991. god. s bogatim nalazima tzv. hvarske neolitičke keramike i brojnim nalazima kremenih predmeta⁹.

Na otoku Braču, u nekoliko navrata, istraživanja u špilji Kopačina kod Donjeg Humca obavljao je B. Čečuk koji je o tamošnjim radovima izvještavao u Obavijestima Hrv. arh. društva¹⁰. On je također zauzet i istraživanjima u Veloj spilji kod Vele Luke na otoku Korčuli, s bogatim nalazima raznolike neolitičke keramike.¹¹

Ovim suvremenim istraživanjima arheoloških ostataka u pećinama na otocima treba još dodati i ona na otoku Visu gdje u Krajicinoj spilji pretežu nalazi iz brončanog nad onima iz neolitičkog doba.¹²

Našoj pećini tzv. Jami u Podumcima od dosad istraživanih pećina u obalnom i zagorskom dijelu Dalmacije najbliža je ona oko 4 km dalje prema zapadu u selu Mirlović u Zagori, u zaselku Škaro, zvana Škarin Samograd. U toj su pećini tijekom 1958, 1959. i 1960. god. obavljena zaštitna iskopavanja kad se iz pećine uzimala zemlja natopljena izmetinama šišmiša i divljih golubova od kojih je nastala neka vrsta guana koja se upotrijebila za pripremu terena u svrhu podizanja plantažnog vinograda u Unešiću. Kulturni sloj prelazi debljinu od 5 m dok arheološki ostaci upozoravaju na ostatke od svih neolitičkih stupnjeva, zatim eneolitika, pa brončanog doba, rimske okupacije a i ponekim elementom ranog srednjeg vijeka. Nisu registrirani ostaci sistematskog ljudskog pokapanja, osim u jednom slučaju, kad sam prije početka radova, na površini, uz zapadnu liticu nekih petnaest metara od ulaza naišao na dio ljudskog kostura (dio kuka) koji se s kalcifikatom, ulomcima keramike, životinjskih kostiju i kamenja različitih oblika spojio u jedno tijelo.¹³

⁹ T. KAISER, N. VUJNOVIĆ, M. DARMANIN, S. FORENBAHER, S. FRAME, B. MARIJANOVIĆ, Istraživanja u Badnju (Veli Pokrivenik) 1991, OBAVIJESTI, sv. XXIV/92, br. 2, str. 33; J.W.HAYES, T. KAISER, B. KIRIGIN, N. VUJNOVIĆ, Otok Hvar - sustavna rekognosciranja Zastrazišća i Poljica i sondažna iskopavanja u spilji Badanj, OBAVIJESTI, sv. XXIV/92, br. 1, str. 68.

¹⁰ B. ČEČUK; OBAVIJESTI sv. XVII/83, br.3, str. 29; XVIII, br. 3, str. 32; XIX/87, br. 3 str, 32; XXI/89, br. 1, str. 16; XXI/89, br. 3, str. 29; XXI/90, br. 3, str. 24; XXIII/91, br. 3, str. 43; XXIV/92, br. 3 str. 37; XXV/93, br. 3, str. 46.

¹¹ Istraživanja u Veloj spilji na o. Korčuli, u blizini Vele Luke u nekoliko navrata obavljao je B. ČEČUK i o tome izvještavao u OBAVIJESTIMA, sv. XVII/83, br. 3, str. 29; XVIII/86, br. 3. str. 32; XIX/87, br. 3, str. 32; sv. XXI/87, br. 1, str. 16 i br. 3, str. 31; XXII/90, br. 3, str. 27; XXIII/91, br. 3, str. 43; XXIV/92, br. 3, str. 43.

¹² T. KAISER - N. VUNOVIĆ, Krajicina spilja: an early bronze Age Cave Island of Vis, OBAVIJESTI, sv. XXVII/95, br. 2, str. 30. i d.

¹³ Materijal iz spomenute pećine obrađuje B. Marijanović - Keramički materijal iz pećine je dosad djelomično korišten pri obradi Cetinske kulture, I. MAROVIĆ - B.

Zahvaljujući brojnim obilascima i istraživanjima koja je tijekom posljednjih 30 godina na ličkom području obavljala R. Drechsler-Bižić registrirano je nekoliko pećina u kojima su nađeni brojni ostaci čovjekova boravka¹⁴, ali je među njima jedna za nas, u ovom slučaju, veoma važna jer su u njoj pokojnici bili sistematski pokapani.¹⁵

Slično se može kazati i u pogledu brojnosti pećina duž obale idući prema sjeveru gdje su pozornost privukle dvije istraživane pećine na južnim obroncima Velebita i to Vaganačka pećina i Vlaška peć kod Senja.¹⁶

Na ovu je pećinu - o kojoj će biti govora u daljnjem tekstu - JAMU u Podumcima, već pred nekih 70 godina prvi put upozorio U. Girometta u radu "Jame i pećine srednje Dalmacije"¹⁷ da bi se još jednom o istoj pećini javio u Hrvatskom planinaru.¹⁸ On u tom radu upozorava na vrijednost raznih podzemnih oblika u Dalmaciji kako za turizam tako i za znanost. Ističući velik broj u kršu šupljih oblika kaže da ih "imade u Dalmaciji ne samo na stotine već

ČOVIĆ, Cetinska kultura, Praist. jugosl. zemalja, sv. IV, Sarajevo 1983, str. 131 i d., a u zadnje se vrijeme pojavio i u publikaciji J. MÜLLER, Das ostadriatische Frühneolithikum, Berlin 1994.

¹⁴ R. DRECHSLER-BIŽIĆ, Cerovačka donja spilja (iskopavanja 1967. godine), Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu (= VAMZ) 1970, 3.ser.-sv. IV, str. 100 gdje se uz Cerovačku Donju spilju navode slijedeće pećine: Pećina u Ličkom Lešću, Petričeva, Gligina pećina, Jankova spilja, Lipa kod Gospića, Stražbenica u Vrepcu. - Navedenima treba još dodati tzv. Jozginu pećinu. Isp. EADEM, Istraživanje "Jozgine pećine" u Trnovcu Ličkom, ARR, br.10, Zagreb 1987, 53 i d.

¹⁵ R. DRECHSLER - BIŽIĆ, Zaštitna iskopavanja Golubinjače kod Kosiinja, VAMZ, 3. ser. - sv. IV/1970, str. 93 i d; EADEM, Nekropola brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Kosiinja, 3. ser. - sv. XII-XIII/1979-80, str. 1 i d.; Praistorija jugoslavenskih zemalja, sv. IV, Sarajevo 1983, str. 243 s odgovarajućim podacima o literaturi.

¹⁶ S. FORENBAHER - P. VRANJICAN, Vaganačka pećina, Opuscula archaeologica (= Opusc. arch.), sv. 10/1985, Zagreb, str. 1 id.; S. FORENBAHER, Vlaška peć kod Senja, Opus. arch. sv. 11-12/1987, str. 83 i d.

¹⁷ U. GIROMETTA, Jame i pećine srednje Dalmacije, Glasnik Geografskog društva, Beograd 1923, sv. 9.

¹⁸ U. GIROMETTA, Špiljski nalazi u srednjoj Dalmaciji, Hrvatski planinar, posebni otisak, br. 10 i 11, Zagreb 1935. U. Girometta bio je dugogodišnji profesor u Klasičnoj gimnaziji u Splitu. Bio je istaknuti pedagog, duboki poklonik prirode i njenih ljepota kao i pokretač brojnih planinarskih akcija u Splitu, zatim vrsni upravitelj Prirodoslovnog muzeja na Marjanu gdje su svojevremeno bili izloženi nalazi iz Jame koji se sada nalaze u Arheološkom muzeju u Splitu i o kojima će ovdje biti govora. Njegovi izvještaji o istraživanjima srednjodalmatinskih pećina između dva rata (isp. o. c.) ništa ne zaostaju za standardnim izvještajima današnjih arheologa. Na str. 4. ovog priloga ističe da se njegov rad u svojstvu speleologa kretao pretežno u proučavanju morfologije, geneze i hidrologije podzemnog krša. "Samo kad bi mi prilike i džep dozvoljavali vršio bih također u nekim pećinama i jamama i pokusna kopanja", izjavljuje prof. U. Girometta.

i na hiljade, tako da bi doista čitava falanga speleologa imala za više godina pune ruke posla da ih svestrano istraži”.¹⁹ Određujući položaj pećine, Jame u Podumcima, U. Girometta navodi da se ona nalazi u blizini istoimenog sela, u zaselku Maretici, a udaljena je oko 6 km zapadno od željezničke stanice u Unešiću. On daje sumaran opis pećine, te rezultate istraživanja: zatečeno stanje kostura, keramičke i metalne nalaze sa zaključkom da je Jama u brončano doba služila kao pokapalište u kojem je registrirana i inhumacija i incineracija i datira je u doba između 1200 - 1000 pr. Kr.²⁰

Drugu vijest o pećini daje don K. Stošić²¹ u kojoj vrlo sumarno izvještava iznoseći da je gornji dio služio za stanovanje, a donji za pokapanje mrtvih; da su u pećini nađeni brojni ostaci ljudskih kostura, ulomci ugljena, morskih školjki, keramike, nakita od bakra.²²

Nedavno je J. Zaninović obišao Jamu i dao opis i stanje u pećini te se osvrnuo i na podatke u arheološkoj literaturi o pećini gdje se prvenstveno govori o fibuli u obliku violinskog luka (arco di violino) koja bi potjecala iz same Jame.²³

Budući da sam do sad ovu pećinu posjetio dva puta i to davne 1953. i 1955. god. a i da sam prvi upozorio na mogućnost da bi fibula u obliku violinskog luka mogla potjecati iz neke pećine u blizini Unešića te izdvajao materijal iz pećine u svrhu obrade, kako sam bio najavio, osjetio sam moralnu obvezu da o svemu što sam doznao o ovoj pećini referiram na ovom znanstvenom skupu.²⁴

Jama se nalazi u vrtači i do ulaza se treba spuštati oko 6 m da bi se ušlo kroz omanji otvor. Nakon ulaza slijedi spuštanje prema dnu spiralnom putanjom

¹⁹ Ibidem str. 1.

²⁰ Ibidem, str. 14-16.

²¹ K. STOŠIĆ, Sela šibenskog kotara, Šibenik 1941, str. 105.

²² Vjerojatno K. Stošiću nije bio poznat članak U. Giromette, koji ne spominje nalaze morskih školjaka, a za metalne predmete kaže da su isključivo od bakra što nije točno.

²³ J. ZANINOVIĆ, Istraživanja u podumačkoj Jami, Obavijesti, sv. XXVI, br. 2, Zagreb 1994, str. 49; J. GRUBAČ, Blatnjavi spust u brončano doba, Slobodna Dalmacija (dnevnik), god. LI, br. 15485 od 24. I. 1994, str. 6.

²⁴ U društvu s prof. F. Dujmovićem, ondašnjim direktorom Muzeja grada Šibenika i prof. dr. J. Korošcem koji su 1953. god. s prof. dr. D. Rendić-Miočević radili na iskopavanjima u Danilu obišao sam Jamu u Podumcima prvi put. Drugi put sam istu pećinu posjetio 1955. god. kad sam s dr. S. Gunjačom obilazio drnišku krajinu. - O fibuli isp. G. v. MERHART, Donauländische Beziehungen der früheisenzeitliche Kulturen Mittelitalien, Bonner Jahrbücher, sv. 147, Darmstadt 1942, str. 6, sl. 3; I. MAROVIĆ, Nekoliko nalaza iz halstatskog perioda u Dalmaciji, VAHD, sv. LXIII-LXIV/1961-1962, Split 1969, str. 10, bilj. 17; K. VINSKI-GASPARINI, Kultura polja sa žarama (= KŽP), Zadar 1973, str. 113, 117-119, 183.

okomitog smjera između 25 do 30 m (sl. 1). U pećini nema nekih prostranih ni ravnih podloga gdje bi se moglo duže boraviti: na mjestima gdje je sa strana bilo malo ravnog prostora ili na kosinama blažeg nagiba bili su smješteni pokojnici u vodoravnom položaju kojima se pod glavu stavljao kamen. U. Girometta koji je vršio istraživanja u pećini kaže da su mrtvace pokapali licem prema dolje.²⁵ Položaj keramičkih priloga opisuje na slijedeći način: "Oko glave pak redovito su bila dva zemljana lonca (sadržine nekoliko litara) vanredno elegantnog oblika, sa dvije ručke i sa poklopcem, a na poklopcu žlijeb za hvatanje. Lonci nijesu bili polirani ni ornamentirani. U njima je bilo nešto crvenice i fragmenata kostiju domaćih životinja (ovce, kokoši itd.) Uz spomenute lonce nađeno je i nekoliko, žalibože razlupanih, u r n a, na čijem sam dnu konstatirao manje količine pepela smještanog s crvenicom. U crvenici pak između pojedinih kostura našao sam na svoju veliku radost slijedeće predmete, i s k l j u č i v o o d b r o n c a : 2 koplja, 1 omanji štit, 1 oštricu, 1 dljeto, 1 držak za bodež, 1 narukvicu, 1 prsten, te nekoliko puceta i igala. Željeznih predmeta nijesam našao."²⁶ (Slika 2.)

U. Girometta je na temelju indeksa lubanja koje variraju između 76 i 78 iste odredio kao mesokefalni ortogonalni tip, a za kosture je kazao da potječu barem iz doba 3.000 do 2.000 godina prije Krista, što ne bi moglo stajati, jer nije nađena neka ranija keramika bilo neolitička ili eneolitička. On na temelju zatečenog stanja odnosno kopanjem "pod tankim slojem crvenice", gdje je našao debele naslage pepela uz znatne keramičke ulomke, dolazi do zaključka da se za mrtvačkog obreda ondje ložila vatra i konsumiralo jelo. Njegov je zaključak da je Jama služila u brončano doba kao pokapalište i da se uz inhumaciju obavljala i kremacija tj. incineracija koja je "inače svakako mlađeg datuma, jer se javlja pod konac brončane dobi istom oko 1000 - 1200. god. prije Krista".²⁷

Koliko se sjećam, još za mog drugog obilaska pećine (1955. god.) moglo se vidjeti ostatke kostura položene u vodoravnom položaju na uskim malo nagnutim pločama. Doznao sam da su pećinu kasnije obilazili neki planinari iz

²⁵ S obzirom da mi je prof. U. Girometta 1937/8 predavao biologiju i higijenu i da je od nas đaka klasič. gimnazije zahtijevao da za važne dijelove ljudskog skeleta znamo latinske nazive poput studenata medicine prve godine, stoga mi je teško vjerovati da je moj profesor mogao krivo prosuditi položaj pokojnika. Pretpostavljam da je poneki mrtvac bio položen na kosu podlogu, kakve su one u većem dijelu pećine, koliko se sjećam, pa je zbog toga tijelo moglo skliznuti na niže i doći do preokretanja.

²⁶ U. GIROMETTA, o. c., str. 15.

²⁷ Ibidem, str. 16. - Ovo zapažanje i zaključivanje prof. U. Giromette svakako zaslužuje dostojnu pažnju i priznanje, jer u to doba u Dalmaciji nije bilo arheologa-prehistoričara, a njegov je izvještaj na nivouu ondašnjih arheologa između dva rata.

Zagreba. Nisu mi poznati rezultati takvih obilazaka kao i podaci o eventualnim nalazima.

Dosad sakupljeni materijal - o kojem će ovdje biti govora - nalazi se u Arheološkom muzeju u Splitu (AMS), Muzejskoj zbirci Franjevačkog samostana u Sinju²⁸ i Muzeju grada Šibenika.²⁹ Nije mi poznato da netko drži u privatnom posjedu arheološke ostatke iz Jame, kako pretpostavlja J. Zaninović (o.c. str. 50).

Budući da u citiranoj literaturi nema podataka kako su i u kojim svezama pojedini predmeti bili zatečeni uz kosture, jesu li se eventualno i metalni predmeti nalazili uz one keramičke uz tijelo pokojnika, ne bi imalo znanstvenu vrijednost bez pouzdane dokumentacije vezati ih uz odgovarajuće predmete. Stoga ću pokušati pojedinim predmetima uz tipološke osobine odrediti i one kulturno-kronološke da bi se ustanovilo koliko je dugo ondašnji stanovnik Podumaca pokapao svoje mrtve u Jami odnosno u kojem je doba tamo boravio.

Budući da su sačuvane samo dvije vrste predmeta, metalni i glineni, tako ćemo ih i prikazivati. Detaljni se opis svakog predmeta nalazi u priloženom katalogu. Isto tako nastojat ću, koliko to bude moguće, uzeti u obzir i brončane predmete na sl. 8. Giromettina priloga (sl. 2), koji mi nisu dostupni, osim onog vrča također kod Giromette na sl. 7. koji se sada nalazi u Arheološkom muzeju u Splitu (sl. 13 b).

Najprije ćemo pokloniti pozornost brončanim predmetima i to počevši s lučnom *fibulom* u obliku violinskog luka (gudala) poznatog u literaturi kao Peschiera tip ili "arco di violino" (sl. 3). Naša fibula ima tordirani luk i spiralnu nožicu. Uz ostale fibule ovog tipa, koje se nalaze u međurječju Drave, Dunava i Save te na zapadnim balkanskim djelovima, našu je fibulu u dva navrata obrađivala K. Vinski-Gasparini.³⁰ Na ovu je fibulu - mora se naglasiti - prvi upozorio G. von Merhart³¹ posluživši se crtežom W. Buttlera, koji ju je vidio u Unešiću. G. von Merhart u bilješci objašnjava da fibula pripada nesistematski iskopanim nalazima uz skelete iz iste pećine, najvjerojatnije na temelju bilježaka W. Buttlera. Ja sam u jednom radu na temelju građe, koja se nalazi u Arheološkom muzeju u Splitu i Sinju, a osobito nakon obilaska pećine i okolnog terena 1955. god., došao do zaključka da ova fibula ne potječe iz Unešića nego iz

---

²⁸ Srdačno zahvaljujem prof. fra J. Soldi, voditelju Muzejske zbirke Franjevačkog samostana u Sinju na stavljanju na raspolaganje materijala kao i crteža iz Jame u Podumcima.

²⁹ Srdačno zahvaljujem prof. M. Mendušiću na poslanim podacima o materijalu koji se nalazi u Muzeju grada Šibenika.

³⁰ K. VINSKI-GASPARINI, KŽP, str. 112-124, tab. 89-92; Podumci tab. 91 a-b; EADEM, Fibule u obliku violinskog gudala u Jugoslaviji, VAMZ, 3. ser. - sv. VIII, Zagreb 1974, str. 1.28, tab. I-X, Podumci kao Unešić tab. VI,2.

³¹ G.v.MERHART, o.c., str. 6, bilj. sl. 3.

Jame u Podumcima s razloga da je više predmeta iz ove pećine dospjelo u Muzejsku zbirku Franjevačkog samostana u Sinju u listopadu 1933. godine, a što su kasnije prihvatili K. Vinski-Gasparini³² i B. Čović koji ju je datirao pod kraj 13. st. uzimajući u obzir arhaičnost “čitave grupe nalaza iz ove pećine” tj. Jame u Podumcima³³.

Ovakve fibule (tip Peschiera) s tordiranim lukom nisu tako brojne pa ovoj našoj identičan oblik kod nas nije moguće naći. Iz susjedne Slovenije slična joj je ona iz groba 108 u Dobovi s razlikom što joj je luk malo savijen, a nije paralelan s iglom³⁴. Osim ovih dviju fibula s tordiranim lukom može se navesti još 3 iz Hrvatske (Podrute, Poljanci, Pričac) zatim još jedna iz Dobove, te jedna iz Uzveća u Srbiji³⁵. Najbližnja je našoj jedna fibula iz Monfalconea (Trst) koja pak odgovara takvoj iz Serviole (Italija) u krugu terramara³⁶. Dalje fibuli iz Podumaca najbliže su dvije iz Peschiere od kojih je jedna identična s našom³⁷, pa je to možda i navelo Čovića da našu fibulu tako datira. K. Vinski-Gasparini je mišljenja da se fibule violinskog luka na Apeninskom poluotoku i na Siciliji ne javljaju prije 1230. god. pr. Kr.³⁸.

U pogledu područja gdje su se ovakve fibule pojavile K. Vinski-Gasparini je mišljenja da su one nastale u međurječju “Drave, Dunava i Save uključivši u taj kompleks i nizinski pojas uz desnu obalu Save duž cijelog njezina toka sa slivovima Kupe i Krke (nalazi iz pećine Hrustovača, Malence; okoline Karlovca) te još i područje rasprostranjenosti kulture polja sa žarama uz sjeverni pojas sjeverozapadnog Balkana”³⁹. Uspoređujući dosadašnja mišljenja o podrijetlu i apsolutnoj dataciji, općenito uzev, ovakve se fibule nalaze u Grčkoj, Cipru, Kreti i Siciliji, što pada u doba kasnomikenskog razdoblja III, pretežno u fazi III C 1; K. Vinski-Gasparini ove fibule kod nas svrstava u fazu II kulture žarnih polja (Br. D-Ha A₁), a to je vrijeme od 1230. do 1100. god. prije Krista. Ona u

³² I. MAROVIĆ, o.c. VAHD, sv. LXIII-LXIV/1961-62, str. 10, bilj. 17; B. ČOVIĆ, Vodeći arheološki tipovi kasnog bronzanog doba na području Dalmata, Godišnjak - VIII ANUBIH, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 6. Sarajevo 1970, str. 70, sl. 1. (=B.Čović, Tipovi).

³³ IBIDEM, str. 74.

³⁴ F. STARÉ, Grob 108 iz Dobove, Situla 1, Ljubljana 1960, 88, sl. 6,1. - U svom članku VAHD, sv. LXIII-LXIV, str. 10, bilj. 17 upozorio sam da Staré pogrešno tumači citat iz v. Merhartova rada i to ga navodi na krivi zaključak u Situli 1.

³⁵ K. VINSKI - GASPARINI, KŽP, str. 112-120, tab. 90 i 91; EADEM, VAMZ, 3. se.-sv. VIII, str. 1 i d., tab. VI-VIII.

³⁶ P. LISIČAR, Esej o fibulama, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, razdio društvene znanosti, sv. 18, 1978/79, Zadar 1979, str. 10, sl. 2a.

³⁷ H. MÜLLER- KARPE, Beiträge zur Chronologie der Urnenfelder nördlich und südlich der Alpen, Berlin 1959, sv. II, tab. 103, 1 i 4.

³⁸ K. VINSKI-GASPARINI, KŽP, str. 119.

³⁹ Ibidem, str. 122.

fibuli iz Podumaca vidi import sa sjevera tj. iz već prije definiranog područja Drava, Dunav, Sava upućujući na analogije s drugim srodnim fibulama u obliku violinskog luka⁴⁰.

Š. Batović se slaže da je fibula iz Podumaca importirana sa sjevera tj. s područja kulture žarnih polja i to u svezi s panonsko-balkanskim migracijama, ali u pogledu datacije ove fibule kao i još dviju iz Dalmacije kojima luk nije tordiran (nalaze se u AMS), dataciju postavlja u 11. odnosno 10. st. pr. Krista tj. istovremeno s protovilanova kulturom u Italiji. On isto tako upozorava da se ove fibule nalaze na dalmatskom teritoriju dok ih nema na liburnskom⁴¹.

Dva *koplja* koja su prikazana na sl. 8 Giromettina priloga (naša slika 2) nisu sačuvana. Mislim da im treba pokloniti pozornost radi uvida u cjelovitost dosad poznatih predmeta iz Jame pa i njih uzeti u razmatranje. Na taj način vidjet će se koliko su kulturno-kronološki blizu s ostalim metalnim predmetima iz Jame (sl. 2).

Općenito uzevši, kad je riječ o postanku i širenju kopalja u našim krajevima, autori se slažu da ona kao takva nisu odlučujuća za čvršće vremensko određivanje, jer se identični oblici vide kroz oba halstatska perioda (A i B). Prema tome, bez nekih popratnih predmeta nije ih moguće vremenski odrediti pa, ako, makar i ima nekih manjih inačica na njima, koji bi u pojedinim slučajevima upućivali na međusobne kronološke razlike.

Kopljima iz Jame, osobito pak onom koje je čitavo, najbližnje je ako ne i identično s njime jedno iz Arheološkog muzeja u Splitu (inv. br. N 4972) nepoznatog nalazišta⁴². Koplja iz Jame su u donjem dijelu malo šira da bi im se rub u smjeru šiljka malo obostrano uvukao prema sredini i uobičajeno nastavio prema vrhu. Koplja ovakvog oblika K. Vinski-Gasparini označuje značajnim (Leittypen) za fazu II KŽP⁴³.

Ostali oblici kopalja su u priličnom broju poznati na dalmatskom i liburnskom području (cca 30 kom.) bilo da su listastog ili plamenastog oblika ili pak lovorovog lista. Ona se prema mišljenju Š. Batovića mogu općenito datirati u Ha A i B period⁴⁴. K. Vinski-Gasparini je ustanovila da koplja

⁴⁰ Ibidem, str. 121-124.

⁴¹ Š. BATOVIĆ, L'età del bronzo recente sulla costa orientale dell'Adriatico, Godišnjak ANUBIH, sv. XVIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 16, Sarajevo 1980, str. 28-30.

⁴² I. MAROVIĆ, Prilozi poznavanju brončanog doba u Dalmaciji, VAHD, Split 1981, sv. LXXV, str. 35, sl. 10,2.

⁴³ K. VINSKI-GASPARINI, KŽP, sl. 3, 11 i 12, odnosno tab. 31,9 i 10 (Tenja); tab. 87,3 (Bingula-Divoš).

⁴⁴ Š. BATOVIĆ, Prapovjesna koplja u Arheološkom muzeju u Zadru, Diadora, sv. 3/1965, str. 45 i d.; I. MAROVIĆ, VAHD, sv. LXXV/1981, str. 40.

plamenastog oblika pripadaju fazi II KŽP i da su u upotrebi tijekom cijelog Ha A stupnja⁴⁵.

Na već citiranoj slici 8. Giromettina priloga vidi se i jedna *ručica* koju je autor označio kao ručicu bodeža (naša sl. 2). Na snimku se ne vidi je li bila eventualno ukrašena, ima li možda ostatke zakovica, ima li u dijelu koji se spajao s oštricom ostatke metala. Kako se na postavljena pitanja ne može odgovoriti zato nije moguće ni kazati radi li se eventualno o bodežu ili kraćem maču.

Uspoređujući samo ručicu sa sličnim oblicima takvog oružja na području naše kulture žarnih polja može se vidjeti da se slične ručice nalaze na bodežima na nekoliko lokaliteta u Slavoniji i to u Satnici, Privlaci (Otok), Tenji, Brodskom Varošu i Podcrkavlju (Slavonski Brod) među kojima bi bio najraniji onaj iz Satnice svrstan u fazu I KŽP odnosno u Br. D period⁴⁶. Dosta mu je sličan onaj iz Mušje jame (Skocijan) koji je datiran u Ha A period⁴⁷. Ostala četiri svrstana su u fazu II KŽP⁴⁸. S obzirom na obostranu laganu zaobljenost ručice iz Jame ne bi trebalo isključiti mogućnost da je to bio dio možda i nekog mača nepoznatog nam oblika.

Od ostalih brončanih predmeta sa slike 8 treba navesti i *dlijeto* koje se veoma rijetko nalazi među iskopavanim predmetima (naša sl. 2). Izvjesna mu se sličnost može vidjeti na jednom primjerku koji se nalazi u okviru liburnsko-dalmatske grupe 11. i 10. st. iz pećine Rača na Lastovu⁴⁹.

Na već citiranoj slici vidi se i jedan *zakrivljeni predmet* kao dio neke oštrice, ali ga nije moguće s nekom sigurnošću pripisati određenom predmetu. Jedino bi mogao doći u obzir stanoviti oblik srpa (sl. 2).

Dva su spiralna navoja na slici 2 označena *kao prsten* (manji spiralni navoj) i veći kao narukvica, koja je - barem se tako čini - bila nepotpuna i nije ju moguće uzeti u obzir u svrhu nekog ozbiljnijeg vrednovanja.

Na slici 2 se vidi malo sitno *dugme*, a kako se u Sinju nalazi velik broj ovakvih malih, ali i većih dugmeta (tutuli), to ćemo se i s njima pozabaviti, jer ih imamo na raspolaganju. Osim u Sinju i u Šibeniku se nalaze još samo 4 manja dugmeta sa šiljcima na vanjskoj strani.

U Sinju se nalaze *dva veća dugmeta* (dijam 8,3 i 8,9 cm) od kojih je jedno čitavo (sl. 4a), a od drugog je sačuvana samo polovica sa širokim stožastim

⁴⁵ K. VINSKI-GASPARINI, str. 64, 81, 83.

⁴⁶ IBIDEM, str. 42 i tab. 18,2.

⁴⁷ Praist. jug. zem. sv. IV, str. 82 i sl. 9,4; Š. BATOVIĆ, L'età... tab. III,14.

⁴⁸ K. VINSKI-GASPARINI, KŽP, tab. 27,13; tab. 31,2-5; tab. 55,7; tab. 56,2, 10,11; tab. 66,9, 10, 11,13.

⁴⁹ Š. BATOVIĆ, L'età..., str. 36; tab. VII,8 i XIII,20; V. ČURČIĆ, Gradina na vrelu Rame, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo 1900, sv. XII, str. 103, tab. I,2-4; tab. II, 3 b-c, 4 a.

ispupčenjem (sl. 4b); paralelno s rubom iskucavanjem su iznutra prema vani mala stožastozaobljena ispupčenja koja ostavljaju utisak kao da su posuti perlicama. S unutrašnje je strane ušica radi prišivanja ili na kožu ili na neko tkanje. Možda je bio jedan sličan veliki tutulus na sl. 8 Giromettina priloga, koji je označen kao “fragment grudnog štita” (sl. 2).

Čitavo *dugme* je stožastog oblika ali nema ispupčenja u obliku trna (sl. 4a); i ono ima ušicu za prišivanje uz kožu ili neko tkanje kao i veoma sitna ispupčenja uz rub kao i ono prethodno.

Na oba je dugmeta većih dimenzija (tutuli) iz Jame već upozorio B. Čović uspoređujući ih sa sličnim srednjobrončanodobnim. Oni radi prišivanja imaju rupice dijametralno postavljene uz rub za razliku od naših, koji imaju ušice, što bi ih određivalo kao mlade, tj. oni su istovremeni s pojavom Peschiera fibule⁵⁰. Većih dugmeta kao što su ovi iz Jame ne može se naći na Glasincu. Ovakvim većim, našima može se navesti kao slično jedno iz Solina koje bi mu, prema dijametru odgovaralo (AMS, neobjavljeno, dijam 9,1 cm, inv. br. N 4965).

Dugmetu s kraćim trnom, za sada, nije moguće kod nas naći analogiju (sl. 4c). Inače na dalmatskom području mogu se navesti nalazi ovakvih dugmeta s nešto dužim produžetkom trna koji su svakako mlađi od naših. Takva dugmeta (tutuli) s produženim trnom potječu iz Postranja (zap. od Imotskog)⁵¹, iz Bribira (zapadno od Šibenika), iz Livna (19 kom.); sve su to slučajni neobjavljeni nalazi, a čuvaju se u Arheološkom muzeju u Splitu.

Osim navedenih *dugmeta* u Sinju se iz Jame nalazi još 50 komada koje se prema veličini može svrstati u tri grupe, iako su tipološki jedinstveni (sl. 5). Među njima je jedino razlika u tome što veći primjerci imaju uz rub sitna ispupčenja, poput perlica, nastala iskucavanjem s unutrašnje strane kao što je to i kod velikih. Svima je površina zaobljena, a kod nekih nema nikakvih ispupčenja. Ovakva dugmad se javlja već od početka kasnog brončanog doba (br. D, Surčin) pa zatim kroz fazu II u KŽP⁵². Na glasničkom su području dosta brojni. Tako ih se vidi u Gučevu u fazi Glasinac II a, da bi kasnije bili još brojniji u fazi Glasinac III a i III c⁵³. Na dalmatskom i liburnskom području ova sitnija dugmad dosta je brojna i javlja se kako u unutrašnjosti, tako i uz obalu počevši od

⁵⁰ B. ČOVIĆ, Tipovi..., str. 83.

⁵¹ I. BULIĆ, Prehistorično groblje u Postranju Imotskoga, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, Split 1898, sv. XXI, str. 152, tab. VII, 9-29.

⁵² K. VINSKI-GASPARINI, KŽP, tab. 4, 16 i 17; tab. 30 A, 11 i 12; B 1-7; tab. 49, 11, 12.

⁵³ A. BENAC-B. ČOVIĆ, Glasinac I, Sarajevo 1956, tab. V, 2-4, 9, 16-18, 29; tab. XXVI, 9-25; tab. XXVII, 5-7; tab. XXVIII, 1, 3-21; tab. XXX, 2, 4, 8, 9, navedeno pripada revidiranoj fazi Glasinac IIIa; tab. XXXIV, 1-4, 6-13, tab. XXXVI, 8, 9; XXXX, 4-21; tab. XXXXIV, 11-23 navedeni pripadaju Glasinac III c.

Krkovića, Zelova, Garduna, Crvenice (kod Duvna)⁵⁴, Malog Vinika, Komiže, Babina Polja (o. Mljet)⁵⁵ i do Žaganj doca⁵⁶, ali dakako još i kasnije tijekom željeznog doba.

Među još preostalim brončanim predmetima iz Jame, koji se nalaze u Sinju, svakako treba upozoriti na 5 *spiralnih naočarastih privjesaka* od kojih se jedan izdvaja s 4 navoja po sredini između dvaju spiralnih diskova sa strane (sl. 6a). Ostala 4 kolikogod su na prvi pogled slična, među njima su manje razlike: dva (sl. 6b i sl. 6c) imaju po sredini po 5 ili 6 navoja, ali su spiralni diskovi osobito u onog na sl. 6c manji po dijametru od dijametra navoja. Primjerak na sl. 6d ima dužu cijev od 9 navoja i krajne diskove neznatno manje od navoja. Privjesak na sl. 6e ima široku cijev od 6 navoja i prema promjeru manje diskove s tri navoja poput onog na sl. 6c. Analogije za navedene privjeske nalazimo u Solinu⁵⁷, Petrovu Polju (Donje Kričke), Babinu polju (o. Mljet)⁵⁸ i Nerežišću (o. Brač)⁵⁹. Među privjescima s navedenih lokaliteta za naše je područje svakako najzanimljiviji onaj iz Nerežišća gdje je nađen bodež na kamenoj ploči koja je pokrivala grob u obliku kamene škrinje. Slični privjesci nalaze se na Glasincu od faze II B (Planje, tumulus IX) ali ih se sreća i u kasnijim fazama III a i III b što znači od Br. C do Ha A⁶⁰. Inače uz ovakve spiralne privjeske na liburno-dalmatskom području dosta su brojni i oni nešto većih dimenzija gdje bi im trebalo tražiti podrijetlo kako to misli Š. Batović⁶¹.

Brončana igla sa spljoštenom kuglastom glavicom ispod koje su dva prstenasta ojačanja ističe se kao rijedak primjerak takve ukrasne igle među inače brojnim iglama (sl. 7a). Kod nas joj nije moguće naći analogan primjerak. Znatnu sličnost može se vidjeti u Scoglio del Tonno i Peschieri gdje su ispod glavice 4, odnosno pet prstenastih ojačanja⁶², pa bi se i ona poput većine brončanih predmeta iz Jame trebala pripisati vremenu XII-XI st. pr. Kr.

Navedenim metalnim predmetima radi cjelovitosti objave svih nalaza može se još navesti ulomak *spiralnog navoja* od tankog lima (sl. 7d), te dvije brončane *igle* od kojih je jedna dosta velika (29,5 cm; sl. 7b) i druga manja, vjerovatno dio nekada veće dužine 9,8 cm (sl. 7c).

⁵⁴ B. ČOVIĆ, Grobnice željeznog doba iz Crvenice kod Duvna, VAHD, sv. LXIII-LXIV/1961-1962, Split 1969, str. 25 i d.

⁵⁵ I. MAROVIĆ, VAHD LXIII-LXIV/1961-1962, str. 19, sl. 8/3-5.

⁵⁶ I. MAROVIĆ, Željeznodobni grobovi kod Sumartina (o. Brač), VAHD, sv. LXV-VII/1963-65, Split 1971, str. 13, sl. 6,5.

⁵⁷ I. MAROVIĆ, VAHD, sv. LXII/1960, str. 17, sl. 7,3.

⁵⁸ I. MAROVIĆ, VAHD, sv. LXIII-LXIV, str. 9, sl. 3,2; str. 19, sl. 8,2.

⁵⁹ I. MAROVIĆ, VAHD, sv. LXXV/1981, str. 13, sl. 4,5.

⁶⁰ Ibidem, str. 16; Glasinac 1, str. 30.

⁶¹ Š. BATOVIĆ, L'età... str. 34, gdje se navode analogni primjerci.

⁶² H. MÜLLER-KARPE, o. c. tab. 13,3 i tab. 104,27.

Kako je već prethodno bilo upozoravano da nije poznato u kakvom su se odnosu u pećini nalazili brončani prilozi s keramičkim, eventualno polaganim uz pokojnika, iz Giromettina članka doznaje se da su posude ipak bile polagane uz pokojnika, pa mislim da bi analogno rečenom bilo moguće pretpostaviti da je to bio slučaj i s brončanim predmetima. Oni su, doduše, s obzirom na unutrašnje stanje i izgled pećine mogli biti položeni uz pokojnika na koso nagnutim liticama i skliznuti dublje prema dnu Jame gdje su kasnije bili otkapani. Brončani predmeti, koji se nalaze u Sinju, u dobrom su stanju s izvrsno sačuvanom tamnozelenkastom patinom, pa ne ostavljaju utisak da su dugo ležali u naplavljenoj crvenici punoj željeznog oksida, koji im vjerovatno ne bi dozvolio da ostanu duže vrijeme tako dobro sačuvani kakvi su danas. Brončani predmeti na sl. 8 Giromettina priloga, koji nisu sačuvani, prema opisu autora članka iskopani su na dnu Jame i sudeći prema slici nisu bili u tako dobrom stanju kakvi su oni u Sinju, što se može pretpostaviti prema izgledu kopalja i narukvice. Šteta je da nije moguće znati uz koju je od sačuvanih posuda bio priložen neki od ovdje prikazanih brončanih predmeta. To bi bilo od velike vrijednosti radi točnijeg kulturo-kronološkog određivanja ovdje sakupljenih keramičkih oblika. Zato ćemo na isti način - kako smo to uradili s brončanim predmetima - jednako postupiti i s keramičkim ostacima.

Sretna je okolnost da imamo sačuvan relativno znatan broj čitavih posuda koje sam svrstao u slijedeće grupe:

I. Od keramičkih je oblika na prvo mjesto vrijedno postaviti vrčeve koji se nalaze u Sinju i Splitu (Sl. 8 i 9). Oni imaju ručicu koja se izdiže iznad oboda u obliku sedlastog ili dvorogog završetka. Glina im je crvenkastosmeđa do tamnosmeđa, stjenka je debela, u njoj se vide veoma sitna zrnca usitnjenog kamena. Uočljivo je da u glini nema tučenog, smrvljenog kalcita, gorskog kristala. Posude spomenutog oblika, tj. s ručicama kojima su završeci dvorogog ili pak polumjesečastog oblika, za sada, nisu poznate među objavljenom brončanodobnom građom među nalazima uz obalu, pa ni u bosanskim nalazištima Pod i Varvara. Ovakvi su završeci posuda brojni među keramičkim ostacima u najdonjim slojevima sojeničkog naselja u Dugišu (kod Otoka, istočno od Sinja), koji će - ovaj čas mislim- biti iz kraja starijeg odnosno početaka srednjeg brončanodobnog perioda⁶³.

Usporedimo li ova dva vrča iz Jame, onaj u Sinju (sl. 8) i onaj u Splitu (sl. 9) vidjet će se da su im ručice dosta slične: ona kod sinjskog završava u obliku polumjeseca, strane nisu u obliku roščića istaknute, temeljnim oblikom su slični, dok se sinjski razlikuju od splitskog time što na prelazu trbuh - rame ime 3 ispučenja. Još se veća sličnost u oblikovanju završetka ručice kao dvoroge

---

⁶³ U toku je obrada sojeničkog materijala iz otočića Dugiš kod sela Otok, ist. od Sinja.

može vidjeti na posudama iz najdonjeg otkopnog sloja u sojeničkom naselju Dugiš bilo da su takve ručice iznad samog oboda ili odmaknute od oboda (dub. 3,00 do 3,20 m).⁶⁴ Dvama vrčevima iz Jame oblikovno je dosta sličan vrč iz Bogomolja (o. Hvar) kojem se ručica diže iznad oboda a ima jedno ispupčenje također na prelazu trbuh-vrat. Takva ispupčenja se na keramici u srednjoj Dalmaciji javljaju već od neolitika pa kroz čitavo brončano doba.⁶⁵ Isto se tako mogu nabrojiti brojni primjeri vrčeva s ručicom, koja se produžuje iznad oboda, osobito u posuškoj kulturi kroz sve tri faze, gdje su popratni nalazi odlučujući u vremenskom određivanju. Za određivanje starosti naših vrčeva bit će svakako od velike vrijednosti brončani predmeti od kojih niti jedan nije stariji od Br. D perioda pa je bez nekog jačeg temelja pretpostavka da bi se jedan od dvaju vrčeva (splitski) mogao datirati recimo u Br. B₂-C period. Slične oblike našim vrčevima može se naći među srodnim u stratumu III pećine Manacora (Gargano, Italija) gdje bi im najsličniji bili oni na sl. 1, br. 17 i na sl. 6, br. 13, kao i tab. III, 5.⁶⁶ Nalaze iz te pećine V. Bianco Peroni određuje jednim razdobljem od srednje do mlade bronce⁶⁷ pa prema njenom mišljenju brončani predmeti iz Manacora pećine (najvećim dijelom mačevi) i keramika očito pripadaju vremenu koje ne prelazi "l'età del bronzo recente"⁶⁸ tj. period između 1300 do 1200. pr. Kr. Metalne predmete osobito mačeve iz Manacore R. Peroni dovodi u vezu s nalazima iz Gargana, sjevernijih krajeva Italije kao i središnje Europe te s mikenskim svijetom. U našem slučaju povežavši nalaze mača (ručica), kopalja i ostalih predmeta s nalazima iz Bezdanjače, može ih se svakako dovesti u vezu s produkcijom KŽP u Hrvatskoj. Na taj bi način bilo - možda logično - datirati naše vrčeve.

Završeci ovakvih ručica (dvorogi ili sedlasti) osim na vrčevima vide se i na većim zdjelama iz Jame. Tako voluminozne zdjele mogle su služiti i kao urne ukoliko u njima kod drugog načina pokapanja nije bila obilato priložena hrana uz pokojnika. (Sl. 10 a-b).

II. U ovoj su grupi tri međusobno veoma slična vrča sa širokom trakastom vertikalnom ručicom i kuglastim trbuhom prilično debele stijenske za posude ovalike visine (9-12 cm). Glina im je tamnosmeđa do crna; kao primjesa dodavan

⁶⁴ Ovakve ručice se javljaju i u mlađim slojevima sojeničkog naselja u Dugišu.

⁶⁵ I. MAROVIĆ, Iskopavanja kamenih gomila u Bogomolju na otoku Hvaru, VAHD sv. 78, Split 1985, sv. 78, str. 28 i d.

⁶⁶ E. BAUMGARTEL, The Cave of Manacora, Monte Gargano, Part II: the Contents of Three Archaeological Strata, Papers of the British School at Rome, sv. XXI, n. s. sv. VIII, 1953.

⁶⁷ V. BIANCO PERONI, Die Schwerter in Italien (Le spade nell'Italia continentale, Prähist. Bronzefunde, Abt. IV, Bd. 1, München 1970, str. 55 "da un momento probabilmente avanzato della media età del bronzo all'età del bronzo recente".

⁶⁸ Ibidem, str. 52,54,55.

je usitnjeni kamen, ne vidi se zdrobljeni kalcit kako je uočeno i kod prethodne grupe. Ručice su im smještene na prelazu iz trbuha u rame i spajaju se s vratom malo ispod oboda. Dno je zaobljeno. (Sl. 11 a-b i 12a).

Potpuno identične vrčeve ovima iz Jame prema dosad objavljenoj građi s područja KŽP slavonskog područja⁶⁹ i bližih bosansko-hercegovačkih nalazišta (Varvara, Ravlića peć i nalazišta posuške kulture) kao i onih ličkih pa i srednjodalmatinskih kako u zaleđu tako i na obali odnosno u cetinskoj kulturi nije moguće vidjeti.⁷⁰ Doduše oblici vrčeva izvjesne sličnosti koji vremenski prethode ovima iz Jame poznati su u 1. i 2. stupnju Cetinske kulture na lokalitetima: Rudine (T-19 i 53), Lukovača (T-69), Ogradice (T-1 do 5), Gomile više lada (T-2).⁷¹ Navedeni vrčevi mogu biti samo idejni prethodnici vrčevima iz Jame, jer su oni drukčije građeni: stijenke su im tanke, a ne debele kao što su ovih iz Jame u Podumcima. Prvi su stariji, većinom ukrašeni, ručice drukčije oblikovane dok ovi iz Jame nemaju ukrasa. Možda je vrijedno upozoriti da su oni u tumulima Cetinske kulture isključivo grobni prilozii kako kod inhumacije tako i incineracije. U vrčevima iz Jame može se vidjeti ostatak tradicije kad se, možda, iz posuda posebnih oblika izlivala žrtva za pokojnika ili se polijevao prostor na kojem će pokojnik ležati ili su kasnije zalijevani njegovi ostaci nakon što su bili sakupljeni s ugasle lomače i pohranjivani u za te svrhe izrađivane posebne posude poput one, oštećene, amforastog oblika iz Jame. To bi - pretpostavljam - mogla biti upravo ona posuda o kojoj govori U. Girometta da su se unutra nalazili spaljeni ostaci (inv. br. N 1257) koja se danas nalazi u Arh. muz. u Splitu gdje je donešena iz nekadašnjeg Prirodoslovnog muzeja s obližnjeg Marjana (Split, sl. 12 b).

Izvjesna se sličnost s našim ranijim vrčevima može vidjeti u nekim vrčevima I. horizonta u Bezdanjači (u Lici) gdje su oni u pogrebnoj funkciji što također dozvoljava pretpostaviti da su upotrebljeni u svrhu libacije kako je malo prije bilo kazano. Razlika je između vrčeva iz Jame i onih u Bezdanjači u tome što su oni iz Bezdanjače dosta široki kako u truhu tako i u ustima, što im ručice nemaju širi trakasti oblik.^{71a} Kako su brončani predmeti u Bezdanjači određeni vremenom Br. C prema Br. D, to se može tako odrediti i ove vrčeve II. grupe iz Jame u Podumcima.

III. U treću grupu spadaju dvije posude odnosno jedan veći i jedan manji vrč s dvije ručice. Onog većeg (sl. 13 b), bi se moglo svrstati i u prethodnu

⁶⁹ R. PERONI, *Archeologia della Puglia preistorica*, str. 108.

⁷⁰ I. MAROVIĆ, *Istraživanja kamenih gomila Cetinske kulture u srednjoj Dalmaciji*, VAHD, sv. 84/1991, str. 15-214.

⁷¹ *Ibidem*, sl. 13,17, sl. 32,2, sl. 46,3, sl. 47,1 i 4, sl. 67,6, sl. 72,3.

^{71a} R. DRECHSLER-BIŽIĆ, *VAMZ*, 3. se4r. - sv. XII-XIII/1979-80, tab. IX,7, tab. XI,1, tab. XXXII,1, tab. XXXIV,1.

grupu kad ne bi imao dvije trakaste široke ručice kojima su rubovi obostrano malo izdignuti, trbuh im je kuglastog oblika s omfalosom.⁷² On je crne boje, dobro uglačane površine. U načinu izrade ne razlikuje se od prethodnih.

Drugom (Sl. 13a) znatno manjem od prvog trbuh je široko zaobljen, malo spljošten bikoničan, a vrat kraći nego kod prvog. Analogije za njih ne može se naći kako u Bezdanjači tako ni među ostalim keramičkim materijalom iz mlađih perioda brončanog doba kod nas.

Kao treći oštećeni primjerak (sl. 14) u ovoj grupi posuda sa široko zaobljenim kuglastim trbuhom može se pribrojiti jedan - pretpostavljam - poput prethodnog koji ima po sredini trbuha jedan oštećeni piramidalni dodatak. Ispupčenja u različitim varijantama prisutna su kako na vrču prve grupe (sl. 8) iz Jame tako i na jednoj posudi u Bezdanjači iz I. horizonta.⁷³ Osim ovakvog ispupčenja na keramici iz ovog perioda prisutne su i druge inačice poput naljepnica u obliku izvrnutog slova V ili u obliku polumjeseca.⁷⁴ Plastična raznolika ispupčenja su vidljiva i na ranijoj brončanodobnoj keramici, npr. na hvarskim lokalitetima: Bogomolje, Gdinj i Vira⁷⁵ ali isto i u Posuškoj kulturi u fazama Nečajno i Sovići.⁷⁶

IV. Ovoj bi grupi pripadale velike masivne posude, zdjele debelih stijenki tamnosmeđe ili crvenkastosmeđe u kojima su vidljiva zrnca usitnjenog kamena. Zajedničko im je što imaju usta razgrnuta, ručice su dosta široke bilo da su im oba ruba paralelna bilo da se šire ispod vrata prema trbuhu. Uz njih se može navesti još nekoliko ulomaka masivnih širih posuda, vjerojatno većih zdjela. Koliko je u keramici iz ove pećine uobičajeno oblikovanje posuda debelim stijenkama vidi se lijepo i na primjeru jedne šalice od koje je sačuvana polovica gdje bi se očekivala tanja stijenka s obzirom na veličinu predmeta. (Sl. 16)

Osim navedenih oblika keramičkog posuda može se kazati da među preostalim ulomcima ima najviše onih koji čine vrat s obodom mahom debelih stijenka koji su manje ili više razgrnuti D. C. Svakako treba upozoriti na veoma slabu prisutnost tzv. fine keramike tankih stijenka u kojoj se vidi veoma malo primjese usitnjenog kamena. U jednom ulomku vrata uočena su sitna zrnca gorskog kristala. Tri prikupljena ulomka su kvalitetna, dobro glačana, osobito pak onaj koji je najtanji. Nije moguće odrediti oblike posuda kojima su pripadali (sl. 17). Prisustvo usitnjenog gorskog kristala, kalcita, upozorava da se može

⁷² U. GIROMETTA, sl. 7.

⁷³ R. DRECHSLER-BIŽIĆ, VAMZ, 3. ser. - sv. XII-XIII/1979-80, tab. XI,3.

⁷⁴ Ibidem, tab. XXIV,6 i tab. XXV,2.

⁷⁵ I. MAROVIĆ, Iskopavanje kamenih gomila u Bogomolju na otoku Hvaru, VAHD, sv. 78/1985, sl. 10, sl. 11, sl. 13.

⁷⁶ B. ČOVIĆ, Posuška kultura, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, n. s. sv. 44/1989, str. 73, sl. 9,2; tab. III,2; tab. V,3; str. 77; tab. XI,6 i tab. XII, 2,5.

pretpostaviti neka druga radionica za izradu fine keramike za razliku od one koja proizvodi posude debele stijenke a ne upotrebljava kalcit. Premalo je ostataka ovakve fine keramike da bi se mogla iznijeti pretpostavka o uvozu s drugih područja gdje se ova fina keramika proizvodila. Ipak ostaje mogućnost zamjene ili kakvog - eventualnog - uvoza. Taj bi mogao doći sa sjevera iz područja KŽP odakle su najvjerojatnije stizali metalni predmeti u Jamu a među prvima fibula Peschiera tipa.

Na kraju ostaje da se kaže nekoliko riječi o Jami, odnosno o nalazima iz Jame u sklopu brojnih pitanja još uvijek slabo obrađenog srednjeg kao i kasnog brončanog doba u južnoj i jugozapadnoj Hrvatskoj. Jama u Podumcima nalazi se na razmeđu kasnijeg liburnskog i dalmatskog područja na koja će djelovati migracije nosilaca KŽP odnosno onih koje su počele prvim valom egejskih seoba prema jadranskoj obali pa i dalje u pravcu Apeninskog poluotoka ostavljajući tragove u ličkim pećinama među kojima se ističe grobna pećina Bezdanjača. Ta djelovanja osjećaju se i u Jami u Podumcima kao i Manacori (Gargano). Isto tako treba skrenuti pozornost u pravcu istoka: srednje i istočne Bosne, prvenstveno Glasinca odakle se također mogu očekivati snažni utjecaji osobito preko Sinjskog polja s okolnim gradinama i sojeničkim naseljima.

Koje i kakve su se sve rodovske i etničke grupacije kao posljedica došljaka i doseljenika formirale, gdje se na maloj udaljenosti jednih od drugih, osobito u keramici, vide razlike, ostaje biti zanimljiv predmet budućih prethistoričkih istraživanja u Hrvatskoj. U tom bi pogledu mogla biti od velike koristi eventualna buduća iskopavanja u Jami u Podumcima ukoliko još nije sve opljačkano i uništeno.

KATALOG ARHEOLOŠKIH NALAZA U JAMI U PODUMCIMA

I. ARHEOLOŠKI MUZEJ U SPLITU

a. keramički ostaci

1. Vrč s okomitom trakastom ručicom koja se izdiže iznad oboda kojoj je na vrhu ovalno udubljenje, ima kraći konkavni vrat; trbuh je polukuglastog oblika, dno je ravno. U glini crvenkastosmeđe boje vidi se mnogo usitnjenih zrnaca kamena, stijenka je debela, površina je bila premazivana. Visina s ručicom 19,3 cm, širina preko trbuha 17,0 cm, dijam. usta 14,6 cm. Inv. br. N. 1256. (Sl. 9).

2. Bikonična zdjela s dvije okomite trakaste ručice, dno je ravno, pločasto, nije sačuvan vrat. Glina je tamnosmeđa, mjestimično crna, kojoj je kao primjesa dodavan usitnjeni kamen. Sačuvana visina 22,4 cm, širina trbuha 26,8 cm. Inv. br. N 1257. (Sl. 12b).

3. Pehar s okomitom trakastom ručicom koja izlazi malo ispod oboda i spušta se na trbuh, nižim zaobljenim vratom, kuglastim trbuhom, dno je zaobljeno. Glina je smeđe do malo tamnije smeđe boje u kojoj se vide zrnca dobro usitnjenog kamena; površina je bila premazivana i djelomično glačana. Vis. 9,2 cm, širina trbuha 9,7 cm, dijam. usta 7,4 cm, djelomično rekonstruirana. Inv. br. N 1258. (Sl. 11b).

4. Pehar (?), vjerojatno, kojem je sačuvan manji dio vrata i kuglasti trbuh na kojem je konično ispupčenje; glina je crna, dobro glačana. Kao primjesa glini je dodavan usitnjeni kamen. Plastično ispupčenje piramidalnog oblika se vjerojatno nalazilo na suprotnoj strani ručice. Sačuvana visina 8,4 cm; šir. trbuha 11,4 cm. Inv. br. N 1259. (Sl. 14).

5. Šalica, oštećena; stijenka se zaobljeno diže od ravnog dna. Glina je crvenkastosmeđa s manjom primjesom usitnjenog kamena. Sačuvana veličina 9,7 x 5,6 cm. Inv. br. N 1260. (Sl. 16).

6. Vrč s visokim vratom, dvije trakaste okomite ručice kojima su rubovi obostrano zaobljeni i malo ojačani; trbuh je kuglastog oblika, dno je ravno, malo po sredini udubljeno. Glina je crna, dobro glačana; vide se zrnca usitnjenog kamena dodanog kao primjesa. Vis. 17,4 cm; dijam. usta 11,4 cm. Inv. br. N 1286. (Sl. 13b).

7. Pehar s okomitom trakastom ručicom, kraćim zaobljenim vratom, kuglastim trbuhom, dno zaobljeno. Glina je bila crna ali je izbljedila pa je sada sive boje, površina hrapava, nestao premaz (?), usitnjeni je kamen dodavan kao primjesa. Ručica je rekonstruirana. Vis. 9,2 cm, dijam. usta 7,5 cm. Inv. br. N 1287. (Sl. 11a).

8. Veći odlomak zdjele s trakastom okomitom ručicom, koničnim trbuhom i vratom s obodom koji se izvija prema vani. Glina je tamnosiva, gotovo crna uz vidljiva zrnca usitnjenog kamena. Vel. 22,3 x 12,3 cm. Inv. br. N 1288. (Sl. 15a).

9. Ulomak zdjele s manjim dijelom sačuvanog trbuha i okomitom trakastom ručicom trokutastog oblika koja se izdiže iznad oboda i završava u sedlastom obliku, vrat se s obodom izvija prema vani. Glina je tamnosmeđa, skoro crna, vide se zrnca usitnjenog kamena nešto veća nego je uobičajeno. Vel. sačuvanog dijela je 18,1 x 13,0 cm. Inv. br. N 1289. (Sl. 10 b).

10. Ulomak veće široke zdjele (?) s okomitom trakastom ručicom koja se od gore prema dolje proširuje; u gornjem dijelu su rubovi obostrano malo izdignuti. Glina je crvenkastosmeđa, kao primjesa dodavan je usitnjeni kamen. Slično je kao inv. br. N 1291. Sačuvana veličina 10,3 x 9,6 cm. Inv. br. N 1290. (Sl. 15b).

11. Ulomak veće široke posude s okomitom ručicom trakastog oblika kojoj je gornji dio na rubovima malo izdignut. Sačuvana vel. 12,2 x 10,5 cm. Inv. br. N 1291. (Sl. 15 c).

12. Ulomak vrča s ručicom koja se završava u produžetku iznad oboda; ručica je okomitog trakastog oblika. Glina je tamnosmeđa, skoro crna kojoj se na površini vide veoma sitna zrnca usitnjenog kamena. Sačuvana veličina 9,2 x 7,6 cm. Inv. br. N 3900. (Sl. 10 a).

13. Ulomak stijenke s unutrašnjim rožnatim ispupčenjem i vanjskim manjim dijelom okomite ručice, glina tamnosmeđa gotovo crna. Vel. 9,3 x 8,2 cm. Inv. br. N 3899.

14. Trakasta okomita masivna ručica pripadala velikoj posudi, glina je smeđa uz primjesu usitnjenog kamena. Vel. 12,6 x 9,5 cm. Inv. br. N 3897. (Sl. 15 d).

15. Trakasta okomita široka ručica, pripadala velikoj posudi; glina je tamnosmeđa do crna sa sitnim zrcima usitnjenog kamena. Vel. 9,4 x 9,1 cm. Inv. br. N 3898.

16. Trakasta okomita široka ručica pripadala velikoj posudi, glina smeđa nešto tamnija. Vel. 9,1 x 4,7 cm. Inv. br. N 1670.

17. Ulomak ramena s vratom i ravnim obodom; glina je tamnosmeđa. Vel. 8,9 x 7,4 cm. Inv. br. N 3901.

18. Ulomak vrata s ravnim obodom veće posude; glina je tamnosmeđa. Vel. 9,1 x 3,7 cm. Inv. br. N 3907.

19. Ulomak vrata i oboda debele stijenke veće posude; glina je tamnosmeđa gotovo crna kojoj su kao primjesa dodavani usitnjeni kamen i gorski kristal. Vel. 7,7 x 5,9 cm. Inv. br. N 3903.

20. Ulomak vrata istaknutog konkavnog presjeka, stijenka je debela, glina svjetlosmeđa. Vel. 6,1 x 4,8 cm. Inv. br. N 3905.

21. Ulomak vrata s obodom lagano izvijenog prema vani, nešto tanje stijenke nego li su prethodni; glina je smeđa, kao primjesa dodavani su usitnjeni kamen i gorski kristal. Vel. 8,1 x 4,2 cm. Inv. br. N 3902. (Sl. 17a).

22. Ulomak trbuha s ramenom i vratom tanke stijenke uz veoma malo vidljive primjese; glina gotovo crna. Vel. 5,3 x 3,8 cm. Inv. br. N 3908. (Sl. 17 c).

23. Ulomak vrata s obodom dosta tanke stijenke ("fina") obostrano glatke, dobro glačane, uz veoma malo primjese; glina je tamnosmeđa gotovo crna. Vel. 5,5 x 3,2 cm. Inv. br. N 3906. (Sl. 17b)

II. MUZEJSKA ZBIRKA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U SINJU

a. keramika

1. Vrč (sačuvan gornji dio) s okomitom trakastom ručicom koja se ukošeno diže iznad oboda. Trbuh kuglastog oblika ima antitetično postavljeno po jedno rožnato ispupčenje te je na suprotnoj strani ručice na trbuhu plastični ukras

poput malo stisnute polovice elipse. Glina je crvenkasta a djelomice crvenkastosmeđa. Sačuvana visina je 10,5 cm, šir. trbuha 18,5 cm, a dij. usta 16,5 c. Inv. br. 335. (Sl. 8).

2. Vrč s vertikalnom trakastom ručicom, loptastim trbuhom zaobljena dna, usta malo razvrtačena. Glina je tamnosmeđa, vanjska strana je glačana. Vel. 9,2 cm, šir. trbuha 9,0 cm, dijam. usta 8,6 cm. Inv. br. 353. (Sl. 12a).

3. Vrč s dvije ručice i zaobljenim dnom, trbuh je bikonično zaobljen; trakaste okomite ručice nalaze se priljubljene malo ispod oboda do gornjeg dijela trbuha. Glina je tamnosmeđa. Vis. 12,6 cm, šir. trbuha 13,2 cm, dijam. usta 9,8 m. Inv. br. 332. (Sl. 13 a).

b. metal

1. Brončano dugme (tutulus) sa šiljkom na vanjskoj strani i ušicom za prišivanje na unutrašnjoj. Duž. 1,6 cm, dijam. otvora 2,2 cm. Inv. br. 303. (Sl. 4c).

2. Pedeset komada ovalnih, zaobljenih ili stožastih dugmeta (tutulus) s ušicom na unutrašnjoj strani u tri različite veličine s dijam. otvora 1,6 cm, 2,2 cm i 2,8 cm. Na većem broju od njih paralelno s rubom vide se iskucavanjem izbijena sitna stožasta ispupčenja. Inv. br. 304. (Sl. 5).

3. Privjesak s dužim cilindričnim navojem između dva diska; žica je ovalnog presjeka. Duž. 7,6 cm. Inv. br. 313. (Sl. 6d).

4. Kao gore; žica je polukružnog presjeka. Duž. 4,2 cm. Inv. br. 316. (Sl. 6c).

5. Kao gore; žica je ovalnog presjeka. Duž. 5,5 cm. Inv. br. 315. (Sl. 6b).

6. Kao gore s razlikom što je cjevasti navoj širi nego kod gore navedenih, a diskovi su manji. Duž. 5,5 cm. Inv. br. 312 (Sl. 6e).

7. Brončani spiralni naočarasti privjesak s dva veća diska na krajevima spojeni kraćim navojem; žica je kružnog presjeka. Duž. 7,1 cm. Inv. br. 314. (Sl. 6a).

8. Brončana fibula, tip Peschiera (arco di violino) s tordiranim lukom i spiralnim diskom kojim završava nožica. Duž. 8,9 cm. Inv. br. 317. (Sl. 3).

9. Ulomak brončane spirale učinjen od tankog lima; sačuvan manji dio. Duž. 2,2 cm. Inv. br. 321. (Sl. 7d).

10. Brončano dugme (tutulus) stožastog oblika s ušicom za prišivanje s unutrašnje strane. Paralelno s rubom su sitna stožasta ispupčenja nastala iskucavanjem. Dijam. 8,3 cm, vis. 3,2 cm. Inv. br. 327. (Sl. 4a).

11. Kao gore; duž. 6,2 cm; vis. 8,9 cm. Inv. br. 328. (Sl. 4b).

12. Brončana igla, bez ušice, na oba kraja je oštra. Duž. 29,5 cm. Inv. br. 330. (Sl. 7b).

13. Kao gore, vjerojatno jedan kraj oštećen. Duž. 9,8 cm. Inv. br. 331. (Sl. 7c).

14. Brončana igla sa spljoštenom kuglastom glavicom ispod koje su dva prstenasta ojačanja. Duž. 20,0 cm. Inv. br. 332. (Sl. 7a).

III. MUZEJ GRADA ŠIBENIKA

a. keramika

1. Ulomak bikonične zdjele kratkog vrata s dijelom trbuha, vrata i oboda; glina smeđe boje. Vel. 8,5 x 8,0 cm. Inv. br. 956.
2. Ulomak veće zdjele: sačuvan trbuh kuglastog oblika s vratom i obodom. Glina tamne smeđe boje. Vel. 13,5 x 11,4 cm. Inv. br. 957.
3. Ulomak vrata s obodom na kojem su s vanjske strane urezi. Glina je tamnosmeđa. Vel. 12,5 x 8,0 cm. Inv. br. 969.
4. Ulomak vrata s ravnim obodom. Glina je svjetlosmeđa. Vel. 6,6 x 5,5 cm. Inv. br. 1144.
5. Ulomak stijenke s plastičnom ručicom. Glina je tamnosiva. Vel. 7,3 x 7,1 cm. Inv. br. 959.
6. Ulomak ramena s okomitom trakastom ručicom. Glina je žutosmeđa. Vel. 10,0 x 8,5 cm. Inv. br. 961.
7. Ulomak vrata s okomitom trakastom ručicom. Glina je crna. Vel. 8,4 x 6,9 cm. Inv. br. 962.
8. Ulomak ramena s okomitom trakastom ručicom. Glina je siva. Vel. 9,2 x 7,3 cm. Inv. br. 1145.
9. Donji dio trbuha s dnom vjerojatno veće zdjele. Glina je crna. Vel. 14 x 13 x cm. Inv. br. 1143.

b. metal

1. Brončano dugme sa šiljkom na vanjskoj strani, zaobljenom gotovo polukuglastom kalotom i ušicom s unutrašnje strane. Oštećeno. Duž. 1,4 cm. Inv. br. 305.
2. Kao gore, oštećeno. Vel. 1,4 x 1,4 cm. Inv. br. 306.
3. Kao gore, manje oštećeno. Vel. 1,4 x 2,2 cm. Inv. br. 307.
4. Kao gore, nedostaje polovica. Vel. 1,4 x 1,9 cm. Inv. br. 308.
5. Ulomak brončane pločice s ovalnim otvorom po sredini te urezima na jednoj strani. Vel. 7,3 x 6,3 cm. Inv. br. 960.

Abk.: AMS =Archäologisches Museum Split
ASFK =Archäologische Sammlung des Franziskanerklosters in Sinj

JAMA IN PODUMCI

(Z u s a m m e n f a s s u n g)

Die vorliegende Arbeit befaßt sich mit den archäologischen Funden aus der unter dem Namen 'Jama u Podumcima' (= Grotte in Podumci) bekannten Höhle (südlich von Drniš), die im Laufe der Zeit ins Archäologische Museum in Split, in die Archäologische Sammlung des Franziskanerklosters in Sinj und ins Museum der Stadt Šibenik gelangt sind. Diese Gegenstände sind nicht bei systematischen archäologischen Ausgrabungen entdeckt worden, sondern vielmehr das Ergebnis mehrmaliger Besichtigungen von Archäologen wie Speläologen oder verschiedenen anderen Besuchern.

Von großem Nutzen für die Arbeit an diesem Beitrag war dem Verfasser ein Artikel von Prof. U. Girometta aus Split über den Zustand der Höhle, in dem er sie vor - vielleicht - mehr als 70 Jahren antraf, sowie über die Ergebnisse seiner Untersuchung. Und auch der Autor selbst hat die Höhle zweimal besichtigt, 1953 und 1955, traf jedoch damals schon die Höhle nicht mehr in dem vom Girometta beschriebenen Zustand an (Anm. 2). Giromettas Artikel enthält zwei Fotografien von ausgegrabenen Gegenständen: eine von einer Amphore, heute im Archäologischen Museum Split (Abb. 13 b), und eine von bronzenen Gegenständen, deren Verbleib unbekannt ist. Für die Bearbeitung all dieser Gegenstände hat der Verfasser die erhalten gebliebenen Bilder sowie die ihm zur Verfügung stehenden Gegenstände aus den drei genannten Museen herangezogen und, versucht, soweit dies möglich war, ihre zeitliche und kulturelle Zugehörigkeit zu bestimmen.

In der Einleitung verweist der Autor auf die archäologischen Untersuchungen der vergangenen 80 Jahre in den Höhlen der mitteldalmatinischen Inseln, in der Umgebung von Split, entlang der Adriaküste nach Westen (Anm. 16), sowie im Hinterland von Šibenik in Richtung Drniš (Anm. 3-13) und hebt den Wert der Erforschung der Höhlen weiter im Norden, in der Lika, hervor, insbesondere der Höhlen in Bezdanjača, in denen es systematische, denen in der Grotte von Podumci vermutlich ähnelnde Bestattungen gegeben hatte (Anm. 14, 15).

Die Grotte liegt in einer Karstmulde. Vom recht kleinen Eingang aus windet sich ein Weg 25 bis 30 Meter tief hinab zum Boden der Höhle. Es gibt keine größeren ebenen Steinflächen, sondern nur steile Felsvorsprünge, auf denen die Verstorbenen lagen, die U. Girometta noch unversehrt antraf; neben ihnen standen Tongefäße. Girometta erwähnt neben der Körperbestattung auch Brandbestattung. Zwischen den einzelnen Gebeinen hat Girometta bronzene Gegenstände ausgegraben, die er in seiner Arbeit veröffentlichte (unsere Abb. 2). Das waren: zwei Lanzen, ein größeres Tutulus, ein Meißel, das Heft eines Dolches oder Schwertes, ein spiralförmiger Armreif, ein Knopf und eine Klinge. Keiner dieser Gegenstände gelangte in die Museen von Split, Sinj oder Šibenik.

Auch nach Girometta muß die Höhle weiter erforscht worden sein (von wem, ist allerdings unbekannt), denn in Sinj befindet sich eine stattliche Anzahl von Gegenständen aus Metall, die aus dieser Grotte stammen, und zwar brillenförmige Anhänger, Knöpfe von unterschiedlicher Größe, Nadeln und eine Fibel vom Typus Peschiera (Abb. 3). Diese Fibel hat bereits vor langer Zeit Interesse erweckt und ist darum auch früh in die archäologische Literatur eingegangen. Ihr Fundort ist dort mit Unešić angegeben. Der Verfasser hat indessen seinerzeit festgestellt, daß die Fibel nicht in Unešić gefunden wurde, sondern aus eben dieser Grotte in Podumci stammt (Anm. 24, Literaturhinweise zu dieser Fibel). Im vorliegenden Beitrag wird der Fibel etwas

mehr Aufmerksamkeit gewidmet, da sie für eine bestimmte Zeit der Vorgeschichte kennzeichnend ist. Bezüglich ihrer Datierung werden die Meinungen der Archäologen B. Čović (Ende des 13. Jhs. vor Chr.), K. Vinski Gasparini (Phase II der Urnenfelderkultur) und Š. Batović (Ende des 11. oder 10. Jhs. vor Chr.) angeführt. Der Autor selbst ist mit K. Vinski Gasparini der Auffassung, daß die Fibel in die Phase II der Urnenfelderkultur eingeordnet werden kann und daß sie in jener Zeit aus dem Norden in diese Gegend kam (Anm. 30-41).

Für die übrigen Metallgegenstände finden sich ebenfalls Analogien in der Phase II der Urnenfelderkultur, d.h. in Stufe Br D-Ha A1 bzw. in der Zeit von 1230 bis 1100 v. Chr. Einzelne Gegenstände können zeitlich nicht genau bestimmt werden, da man nicht weiß, ob sie mit der Peschiera-Fibel zusammen gewesen waren bzw. ob sie aus den Tongefäßen stammen, die neben den Verstorbenen standen. Erwähnenswert sind hier auf jeden Fall die spiral-brillenförmigen Anhänger, von denen einige ihrer Form nach für das liburno-dalmatinische Gebiet kennzeichnend sein können (Anm. 61, Abb. 6).

Aus Giromettas Artikel geht hervor, daß neben den Verstorbenen Gefäße gestanden haben. Dabei handelt es sich - höchstwahrscheinlich - um jene Gefäße, die sich heute im Archäologischen Museum von Split befinden. Das kann von denen in Sinj nicht behauptet werden. Die Spliter Gefäße waren vor langer Zeit im Naturwissenschaftlichen Museum auf dem Marjan in Split ausgestellt gewesen und von dort ins Archäologische Museum gebracht worden.

Der Autor hat die Keramik ihrer Form nach in vier Gruppen eingeteilt.

In der ersten Gruppe sind Becher mit sattelförmigem oder doppelhornförmigem Henkel, der über den Rand hinausragt. Analogien fand der Autor in den Materialien der unteren Ausgrabungsschichten in der Pfahlbausiedlung Dugiš (in Otok, östlich von Sinj; Abb. 8-10). Außerdem lassen sich auch Ähnlichkeiten zum 3. Stratum der Manacora-Höhle (Gargano, Italien; Anm. 66) erkennen.

In der 2. Gruppe sind Becher mit breitem, bandförmigem, vertikalem Henkel, kugelförmigem Bauch und abgerundetem Boden (Abb. 11-12). Analogien können in den Materialien von den Fundstätten Bosnien-Herzegowinas und der Lika sowie im mitteldalmatinischen Hinterland bzw. in der Cetina-Kultur gefunden werden (Anm. 70). Man könnte in ihnen auch die Nachfolger der 1. und 2. Stufe der Cetina-Kultur sehen (Anm. 71). Der Autor macht außerdem auf eine gewisse Ähnlichkeit mit den Bechern aus Bezdanjača (Lika; Anm. 71a) aufmerksam.

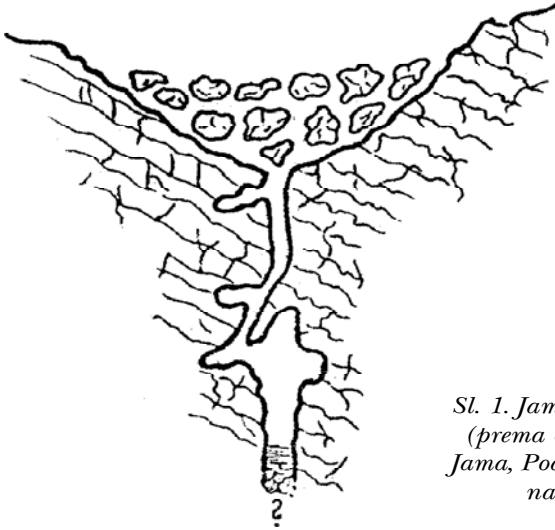
In der 3. Gruppe sind Amphoren mit etwas weiterem Bauch sowie ein beschädigter Becher (ohne Hals und Henkel) mit einer Auswölbung am Bauch, wie wir sie von der Keramik aus Hvar und von der Posušje-Kultur her kennen (Anm. 75 und 76).

Zur 4. Gruppe gehören - den überlieferten Fragmenten nach zu urteilen - große, massive, dickwandige Gefäße mit unterschiedlichen Henkeln. Sie haben möglicherweise eine gewisse Zeit hindurch als Urnen und nicht nur als Gefäße für Grabbeilagen gedient. Ihre Wände sind recht dick, was auch bei den anderen Gefäßen aus der Höhle, ja sogar bei den ganz kleinen, zu bemerken ist (Abb. 15, 16).

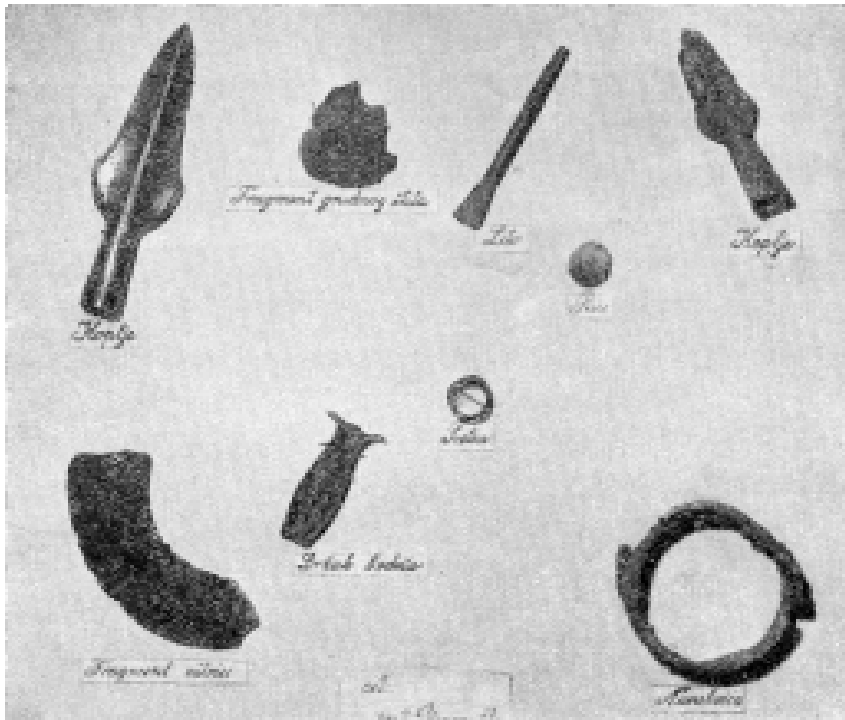
Sogenannte Feinkeramik oder dünnwandige Keramik war in der Höhle äußerst rar (Abb. 17).

In seiner abschließenden Zusammenfassung zieht der Autor auf der Grundlage aller ihm zur Verfügung stehenden Funde aus der Grotte den Schluß, daß sie unter dem kulturellen Einfluß des Nordens (Urnenfelderkultur), aber auch des Ostens (Glasinac-Kultur), gestanden haben; von wo aus er wohl über das Sinjer Polje die Gegend erreichte.

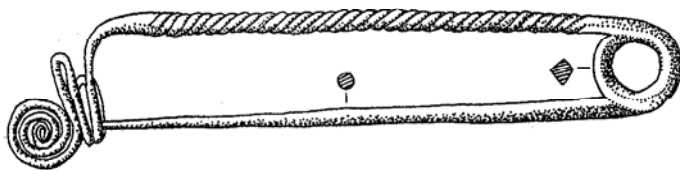
(Aus dem Kroatischen von: Anna Margarete Mikić)

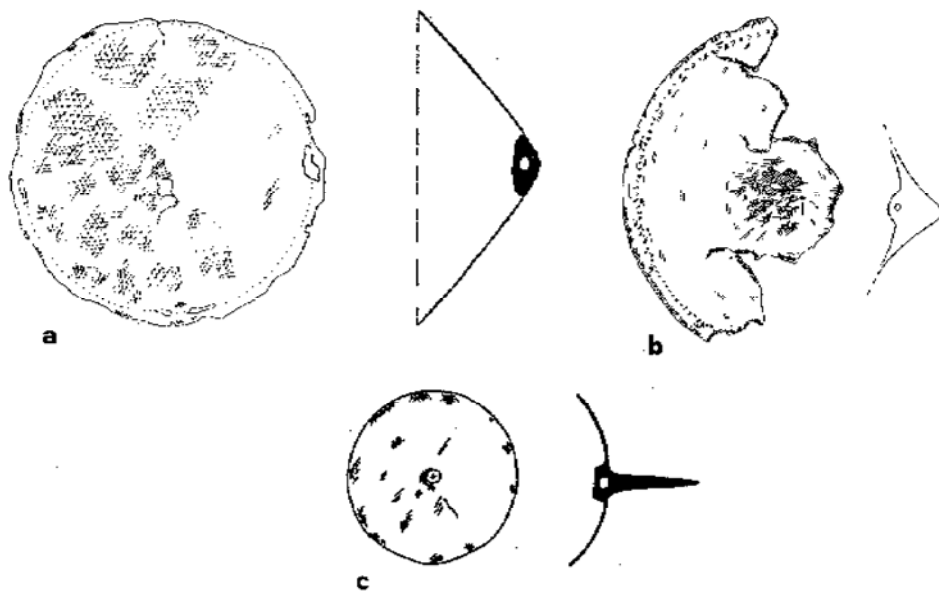
Sl. 1. Jama, Podumci: idealni profil pećine
(prema U. Girometta, o.c. sl.6). - Abb. 1.
Jama, Podumci: Profil der Höhle. (Entwurf
nach Girometta, o.c. Abb. 6).

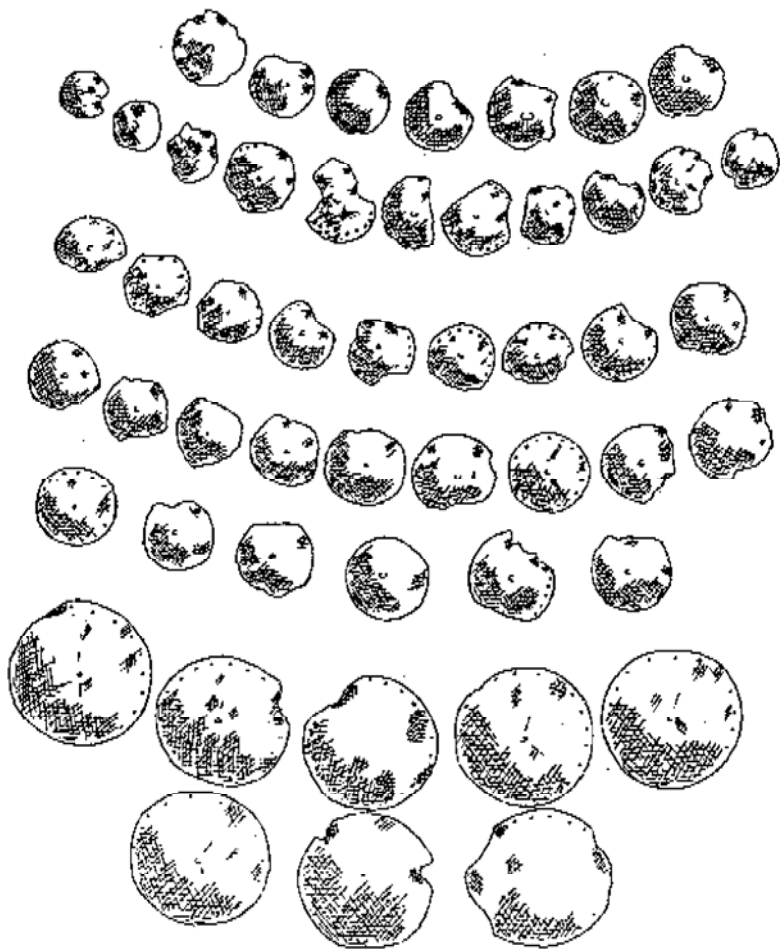
Sl. 2. Jama, Podumci: brončani predmeti iskopani na dnu pećine (prema U.
Girometta, o.c. sl. 8). - Abb. 2. Jama, Podumci: Bronzegegenstände aus dem Boden
der Höhle (nach U. Girometta, o.c. Abb. 8).

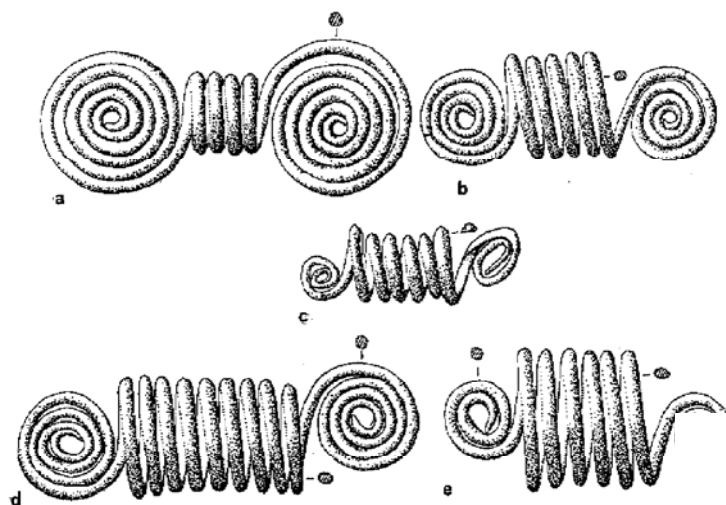
Sl. 3. Jama, Podumci: fibula Peschiera tipa (crt. I. Prpa-Stojanac, AMS). - Abb. 3. Jama, Podumci: Fibel vom Typus Peschiera (Zeichnung von I. Prpa-Stojanac, AMS).

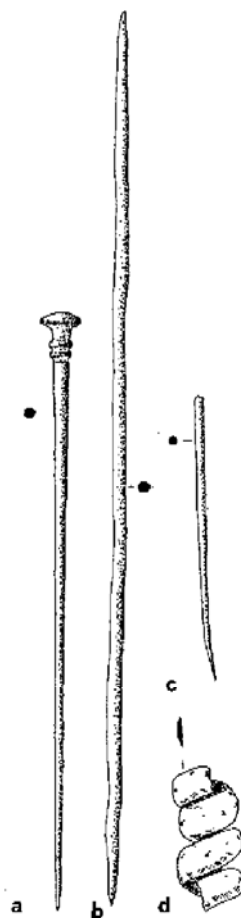
Sl. 4. Jama, Podumci: brončana dugmad (a-b, 1:2, c 1:1, crt. Sinj). - Abb. 4. Jama, Podumci: Bronzeknöpfe (a-b 1:2; c 1:1; Zeichnungen: ASFK Sinj).

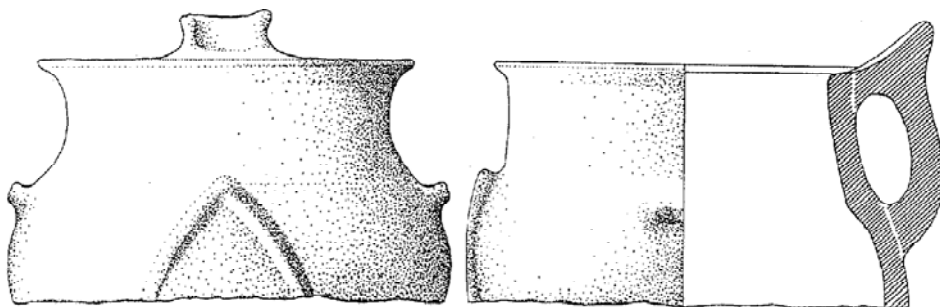
Sl. 5. Jama, Podumci: brončana dugmad (crt. Sinj). - Abb. 5. Jama, Podumci:
Bronzeknöpfe (Zeichnung: ASFK Sinj).

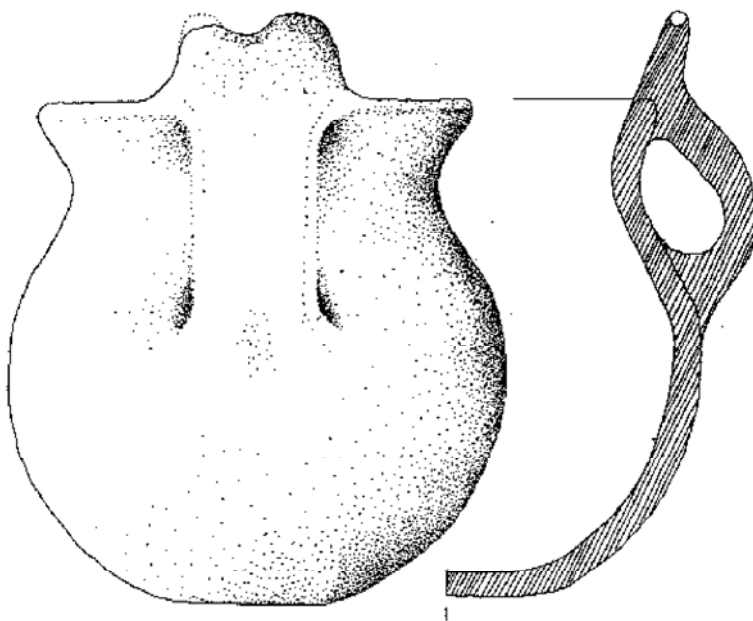
Sl. 6. Jama, Podumci: brončani naočarasti privjesci (crt. Sinj
- Abb. 6. Jama, Podumci: bronzene brillenförmige Anhänger
(Zeichnung: ASFK Sinj).

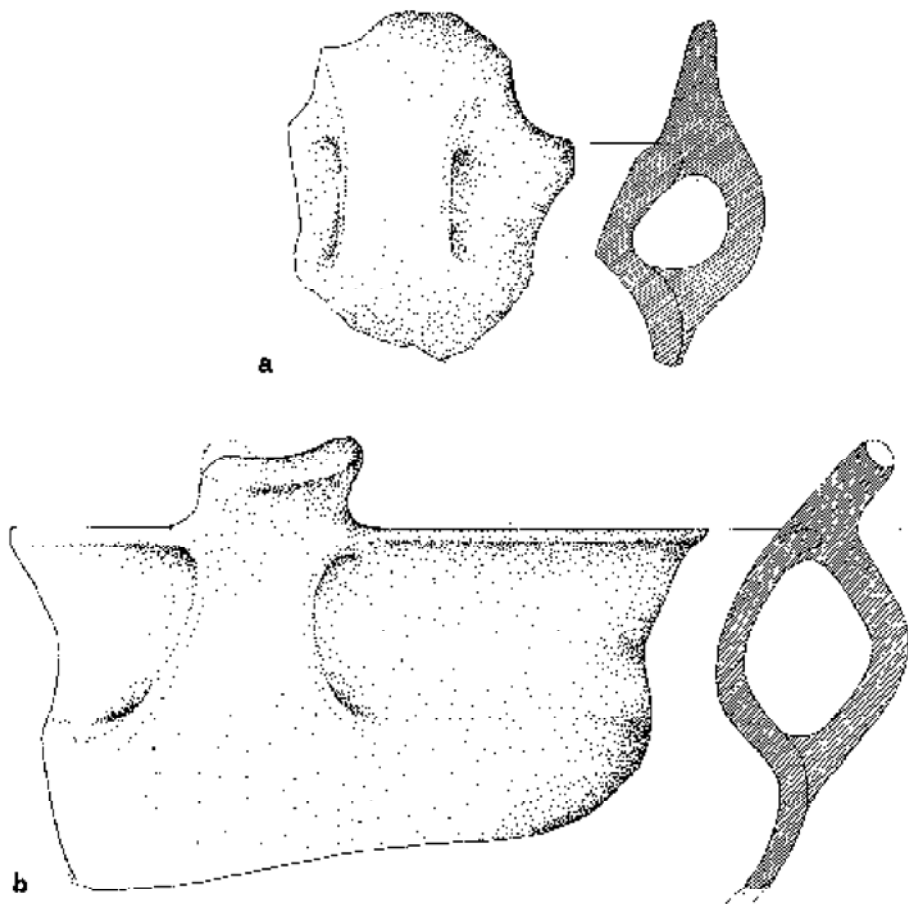
Sl. 7. Jama, Podumci: a-c, brončane igle (crt. I. Prpa-
Stojanac, AMS); d, brončana limena spirala (crt. Sinj).
- Abb. 7. Jama, Podumci: a-c, Bronzenadeln (Zeichnung
von I. Prpa-Stojanac, AMS); d, Spirale aus Bronzeblech
(Zeichnung: ASFK Sinj).

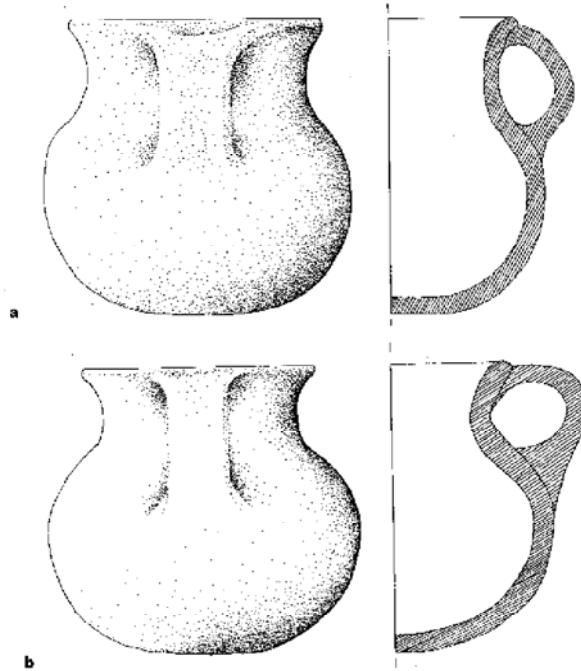
Sl. 8. Jama, Podumci: vrč (crt I.Prpa-Stojanac, AMS). - Abb. 8. Jama, Podumci: Becher (Zeichnung von I. Prpa-Stojanac, AMS).

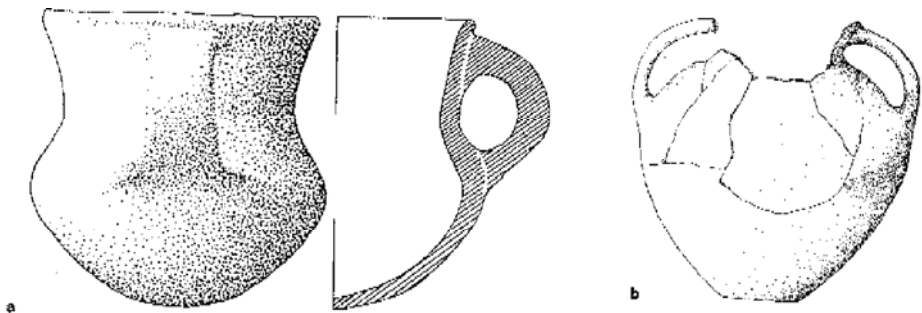
Sl. 9. Jama, Podumci: vrč (crt. A. Pašalić, AMS). - Abb. 9. Jama, Podumci: Becher (Zeichnung von A. Pašalić, AMS).

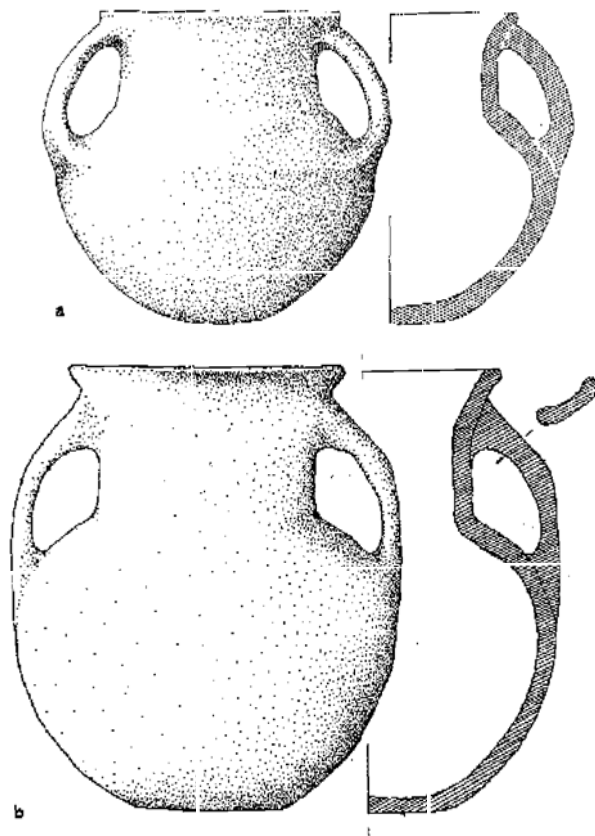
Sl. 10. Jama, Podumci: ulomci zdjela (crt. A. Pašalić, AMS). - Abb. 10. Jama, Podumci: Scherben von Schalen (Zeichnung von A. Pašalić, AMS).

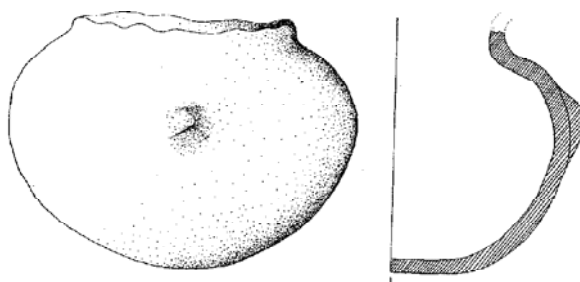
Sl. 11. Jama, Podumci: vrčevi (crt. A. Pašalić, AMS). - Abb. 11. Jama, Podumci: Becher (Zeichnung von A. Pašalić, AMS).

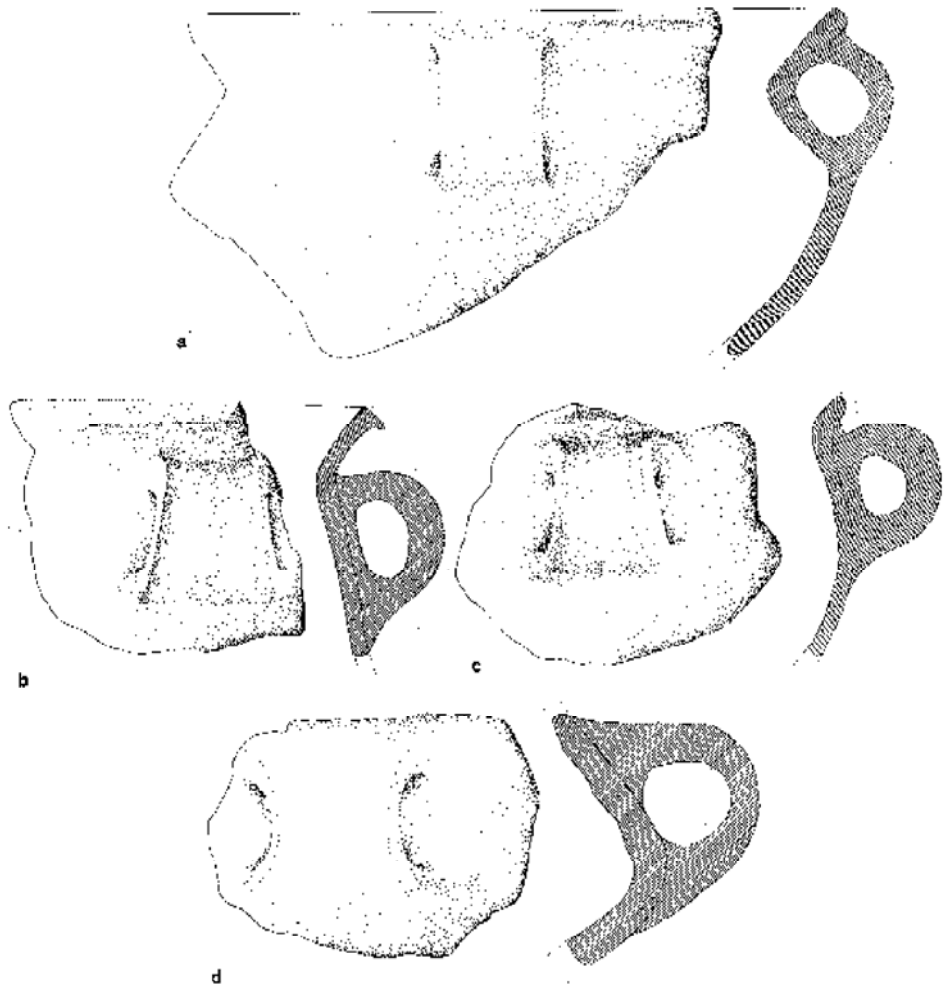
Sl. 12. Jama, Podumci: a, vrč (crt. A. Pašalić, AMS); b, amfora (crt. Sinj). - Abb. 12. Jama, Podumci: a, Becher (Zeichnung: ASFK Sinj); b, bikonisches Gefäß (Zeichnung von A. Pašalić, AMS).

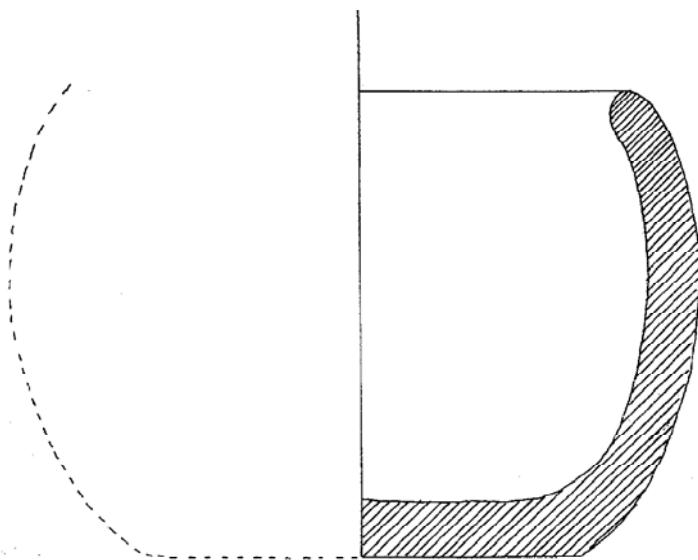
Sl. 13. Jama, Podumci: vrčevi s dvije ručice (crt. Sinj i A. Pašalić, AMS).- Abb. 13. Jama, Podumci: Amphoren (Zeichnungen: ASFK Sinj und A. Pašalić, AMS).

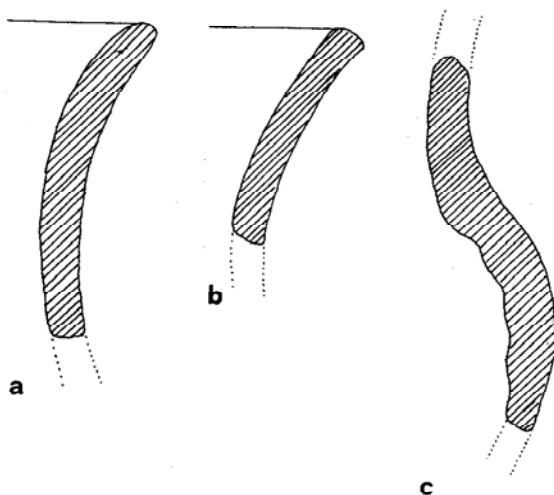
Sl. 14. Jama, Podumci: kuglasta posuda (crt. A. Pašalić, AMS). - Abb. 14. Jama, Podumci: Becher mit kugelförmigem Bauch (Zeichnung von A. Pašalić, AMS).

Sl. 15. Jama, Podumci: ulomci oboda s ostacima ručica (crt. A. Pašalić, AMS). - Abb. 15. Jama, Podumci: Fragmente von Rändern mit Henkelresten (Zeichnung von A. Pašalić, AMS).

Sl. 16. Jama, Podumci: šalica (crt. A. Pašalić, AMS). - Abb. 16. Jama, Podumci; kleine Schale (Zeichnung von A. Pašalić, AMS).

Sl. 17. Jama, Podumci: profili (crt. A. Pašalić, AMS). - Abb. 17. Jama, Podumci: Profile (Zeichnung von A. Pašalić, AMS).